

FRANTIŠEK ŠIGUT

Obrana

bl. Jana Sarkandra

proti útokům

dr. Františka Hrubého

VELEHRAD

nakladatelství dobré knihy, Olomouc • 1940

ÚVODEM

V Českém časopise historickém¹ uveřejnil univerzitní profesor a bývalý zemský archivář dr. František Hrubý studii, nadepsanou „Kněz Jan Sankander, mučedník doby bělohorské a jeho legenda“, v níž podrobuje revisi dosavadní vědomosti o tomto významném představiteli moravského katolicismu v době bělohorské. Snaha po prohloubení znalostí o tak významném zjevu jako byl Sankander si jistě zaslouží chvály, avšak způsob, jakým dr. Hrubý svou práci provedl, jakož i celkové podání látky vyvolaly v katolických kruzích hlasy rozhořčení nad tím, že jest dnes možno zlehčovati takovým způsobem muže, jehož si celá katolická Morava váží.² A tyto protestné hlasy byly tím oprávněnější, že hned při trochu podrobnějším čtení článku bylo viděti, že mnoho tvrzení dr. Hrubého nejen není historicky doloženo, ale naopak ještě historii odporuje.

A rovněž na první pohled byl zřejmý úmysl, jímž se celá práce dr. Hrubého nesla, totiž postaviti Sarkandra a celou tehdejší katolickou veřejnost moravskou do nepříznivého světla, čili snaha „zdánlivě velmi dobře fundovaným článkem zbaviti Sarkandra svatozáře“, jak velmi případně charakterisoval práci dr. Hrubého Věstník katolického učitelstva.³

Protože v práci dr. Hrubého nelze neviděti obdobu toho, co se před lety podnikalo proti sv. Janu Nepomuckému, podrobil jsem celou jeho práci důkladné revisi a zde podávám několik důležitějších poznatků, k nimž jsem během dosti pracného studia přišel. Že toto studium nebylo snadné, ukazuje to, že bylo nutno každé tvrzení dr. Hrubého ověřovati originálními zprávami. Při většině těchto údajů byly zjištěny chyby, jež všechny zde ani pro nedostatek nebylo možno uvésti. Podávám jenom věci hlavní, jakýsi letmý přehled Sarkandrova života, jak se jeví ve světle hodnověrných pramenů a nezaujaté historie. Je to do jisté míry i jakýsi jubilejní příspěvek k Sarkandrovu životopisu, protože právě na letošní rok připadá 80. výročí beatifikačních slavností sarkandrovských.⁴ Nechť tedy tyto řádky roznítí v srdcích moravského katolického lidu lásku k této hrdinné oběti, jež jest právem nazývána „chloubou katolické Moravy“.

*

Na konec musím poděkovati všem, kdož se jakkoliv přičinili o vydání této práce. Je to na prvním místě J. E. ndp. dr. L e o p o l d P r e č a n, kníže-

arcibiskup olomoucký, který nejen ochotně svolil k použití archivu arcibiskupského v Kroměříži a konsistorního v Olomouci, ale také umožnil, že toto dílko nezůstalo rukopisem. Jemu patří díky největší. A stejně musím poděkovati i vdp. arcib. archiváři dr. Al. Richtrovi a p. vrchnímu správci arcib. archivu Fr. Michálkovi za laskavou ochotu, s níž mně předkládali potřebná akta a knihy, vdp. kons. registrátoru Vinc. Blešovi za ochotu v archivu konsist., vdp. Aug. Velískovi, kaplanu v Holešově, za propůjčení „holešovské matrikuly“, vdp. dru Aug. Neumannovi za laskavé rady, p. dru Ig. Horníčkoví za upozornění ve věci listiny Pražákové, vdp. Leop. Škarkovi za laskavé zprostředkování a nakladatelství Velehrad za ochotné vydání.

VE VALAŠ. MEZIŘÍČÍ,

V 80. VÝROČÍ SARKANDROVÝCH SLAVNOSTÍ

BEATIFIKAČNÍCH,

V ZÁŘÍ 1940.

ZÁŠADNÍ CHYBY PRÁCE

DR. HRUBÉHO

Historická pravda, již má mít každá práce dějepisná za nejvyšší zákon, jest závislá na určitých předpokladech. Chybí-li některý z těchto předpokladů, přestává býti práce věrohodnou, i kdyby snad autor sebe více ubezpečoval, že se snažil napsati jenom pravdu.

Z nejdůležitějších předpokladů objektivní historie jest obsáhnutí, zhodnocení a užití všech pramenů, ať už svědčí pro či proti, a nezaujatý postoj k podávané látce.

Zkoumáme-li po této stránce práci dr. Hrubého, přicházíme k poznání, že právě tyto dva nejdůležitější požadavky nejsou v jeho studii o Sarkandrovi splněny.

Ačkoliv si dal dr. Hrubý obrovskou práci, aby shromáždil co nejvíce materiálu - a nutno přiznat, že se mu podařilo najíti i věci, jež ušly pozornosti všech dosavadních životopisců Sarkandrových - nezná, či lépe řečeno, neměl v rukou jeden z nejdůležitějších pramenů pro Sarkandrovův životopis, totiž t. zv. holešovskou matrikulu. Je to popis kostela a fary holešovské z doby Sarkandrovy, jenž vedle různých údajů o stavu kostela a fary podává také cenné zprávy o provádění katolické obnovy Holešova a hlavně vypisuje spory, jež musel Sarkander podstoupit v příčině desátek holešovských.⁵ Hrubý se spokojil pouze s tím, co z této matrikuly uveřejnili

ve svém důkladném životopise bl. Jana Sarkan-
dra Tenora-Foltynovský,⁶ ačkoliv v originálu
mohl najít mnohé podrobnosti - jež tito autoři
neuvádějí - na základě kterých by byly jeho
mnohé závěry buď opatrnější nebo docela jiné.
Stejně tak neměl Hrubý v rukou bohatý sarkan-
drovský materiál, jenž se chová v archivu arcibiskupské konsistoře⁷ a opět se spokojil jen s tím,
co uvádějí Tenora-Foltynovský, ačkoliv ani od-
tud TF nevyčerpali všechny údaje. Tyto dvě
skutečnosti snad pro poznání způsobu práce dr.
Hrubého postačí, ačkoliv bych mohl uvést ještě
celou řadu aktů z arcibiskupského archivu kroměřížského, jež Hrubý ve svých rukou neměl
(aspoň jich nevzpomíná), ačkoliv velmi dobře by
přispěly k dokreslení mnohých jeho údajů (na
př. spory o desátky z obce Martinic,⁸ o dosazová-
ní farářů boskovských panem Zástřizlem⁹ a pod.).

Rovněž nutno poukázati na Hrubého hodnocení
pramenů. Pozornějšího čtenáře zarazí hned na
první pohled, že zatím, co prameny nekatolické
nebo ve prospěch nekatolíků a naopak v nepro-
spěch katolíků svědčící přijímá za bernou minci,
prameny katolické a ve prospěch katolíků mlu-
vící podrobuje vždy důkladné kritice a snaží se
je všemožným způsobem znehodnotit. Tak to je
na př. se zprávami soudobé, nekatolíkem psané
kroniky holešovské,¹⁰ jimž Hrubý přikládá na-
prostou hodnověrnost, ačkoli na první pohled je
patrné, že na jejího pisatele velmi působila zau-
jatost protikatolická,¹¹ jež mu diktovala do péra
slova a výrazy, jež nevystihují pravdivě skuteč-
nost. Za to však důkladné a naprosto odmítavé

kritice podrobuje na př. zprávy, jež zaznamenali o holešovské reformaci jesuité,¹² velikým aparátem snaží se dokázati, že současná kronika neznámého olomouckého katolického měšťana¹³ jest pozdějšími zápisy falšována a pod. Rovněž má dvojí ocenění pro stejnou věc podle toho, jestli se týká katolíků či nekatolíků. Velmi rozhorleně se pozastavuje nad tím, že katolické vrchnosti nutily své poddané ke katolické víře,¹⁴ ale ani slova neříká na to, že vrchnosti nekatolické nutily své poddané k víře nekatolické, či ve vykonávání povinností katolických bránili.¹⁵ A stejně se pozastavuje i nad tím, že katolíci po převzetí kostelů odstraňovali z nich vše, co připomínalo nekatolictví,¹⁶ že však totéž dělali nekatolíci při zabírání katolických kostelů nepřipomíná.¹⁷

A podobně počíná si dr. Hrubý i s používáním pramenů. Ačkoliv v díle TF, jež bylo podkladem jeho práce, jest celá řada dokladů, na základě kterých dají se mnohé věci vyložiti mnohem důkladněji a věrohodněji, dr. Hrubý je vynechává, jen aby došel účelu své práce. Tak na př. vynechává listinu oficiála biskupského Wackherra o výsledku Sarkandrově po útěku jeho bratra Mikuláše z vězení, ačkoli obsahuje Sarkandrovo ospravedlnění z nařčení o účasti na bratrově útěku z vězení,¹⁸ neuvádí potíže předchůdců Sarkandrových v Charvátech ve sporech o desátky¹⁹ a j. Dr. Hrubý může míti ovšem omluvu, že nechtěl do takových podrobností zacházet, ale proti tomu mu možno zase odpovědět, že mohl docela dobře vynechati i jiné podrobnosti, jež zdánlivě zase svědčí v neprospěch Sarkandrův, jako na

př. dohady o povaze Sarkandrově ve spojitosti s listem kard. Dietrichštejna při zproštění duchovní správy v Charvátech, jimž věnoval skoro celou stránku a pod. Avšak největším nedostatkem jeho práce jest vynechání - zda úmyslné nebo neúmyslné nevím - listiny Zdeňka z Lobkovic z r. 1624, jež vlastně vyvrací celou jeho pracnou a umělou hypotesu, že vypravování dosavadních životopisců Sarkandrových o zázračném zachránění Holešova před Lisovčíky není nic jiného než pozdější legenda bez jakéhokoliv historického podkladu. Bude na to dále poukázáno důkladněji. A podobných věcí dalo by se ukázat ještě více.

A rovněž zarážející je postoj dr. Hrubého k látce, kterou probírá, jakož i účel, za kterým byla jeho práce psána. Ačkoliv se snaží vzbuditi dojem nezájatosti na tu či onu stranu, přece sám v závěru doznává, že v jeho práci „šlo o odčinění zlého obvinění mor. stavů z protikatolického záští a zuření, jež se mělo vybiti právě na Sarkandrovi, jak všechna dosavadní sarkandrovská literatura zdůrazňovala a o odmítnutí snižování příčin a cílů českého povstání, bojujícího o svobodu svědomí, která byla již od posledních tří desíletí v českých zemích postupem vlády brána čím dál více v pochybnost.“²⁰ Měl tedy určitý úmysl čili tendenci. A katolický čtenář cítí, že vedle tohoto úmyslu byl Hrubý veden ještě druhým úmyslem, který zcela zřejmě proráží téměř v každé větě, že totiž chtěl postaviti do nepříznivého světla muže, jež Církev zařadila mezi své světce, čili jak to vyjádřil zmíněný již Věstník

katolického učitelstva, že se ve své práci snažil zbaviti Sarkandra svatozáře článkem zdánlivě velmi dobře fundovaným.²¹ O tomto „velmi dobrém fundování“ jeho článku bude řeč dále, ale zde možno zcela právem říci, že tato charakteristika práce Hrubého není nikterak upřílišená, neboť i sám Hrubý nakonec doznává, že se jeho úmysl, totiž odčinění „zlého obvinění“ moravských stavů ze zaujatosti proti Sarkandrovi a proti katolíkům podařilo, ale že se také při tom ukázalo, že „Jan S. nepatří k žádným velkým dějinným duchům Moravy a že lze v něm viděti spíše neústupného člena té katolické české generace, která počátkem 17. století svým jednáním přímo hnala český život ke katastrofě“.²²

Neměli bychom nic proti snaze dr. Hrubého očistit moravské stavy či osvětlit nejasné období moravských dějin, jako je právě doba bělohorská. Vždyť dr. Hrubý většinu svých prací věnoval vlastně právě tomuto úseku dějin moravských. Avšak nutno protestovati proti tomu, aby někdo - a kdyby to byli i moravští stavové - byl očišťován na úkor druhého, a zvláště na úkor muže, jehož si katolická většina národa váží a to ještě aby se tak dalo proti historické pravdě, jež byla už tolikrát podle hodnověrných pramenů osvětlena.

Stejně tak nutno protestovati i proti obvinění katolických stavů moravských, jako by sami hnali svým jednáním události na Bílou horu.²³ Jest to divné tvrzení, když na druhé straně zase dovozuje týž autor, že katolická šlechta tvořila na Moravě jenom nepatrnou hrstku.²⁴ Mnohem

kritičtější a opatrnější ve vynášení rozsudku, kdo zavinil Bílou horu, jest učitel dr. Hrubého dr. Josef Pekař, jehož kniha „Bílá hora“ ukazuje, že katolická Morava měla na dohnání události ke katastrofě bělohorské podíl velmi malý, ba téměř žádný.²⁵ Naopak právě vidíme, že zásluhou katolíků a prozíravého nekatolíka Karla ze Žerotína zůstala Morava dlouho uchráněna zmatků politických, jež vyústili na konec na Bílé hoře.²⁶

A pokud se týká oné „hrstky“ katolických šlechticů na Moravě před Bílou horou, o níž mluví dr. Hrubý, jest rovněž nutno podati bližší vysvětlení. Jeden z nejlepších znalců moravských poměrů doby předbělohorské Frant. Kameníček, jehož knihu Mor. zemské sněmy cituje i dr. Hrubý,²⁷ výslovně vyvrací tvrzení, jakoby katolické vrchnosti byly na Moravě v počtu mizivém a praví, že jich bylo dosti na počet, ale hlavně že svým významem namnoze daleko předčily stavy nekatolické.²⁸

A rovněž jest nutno postavit se na obranu je-suitů, k nimž zaujímá dr. Hrubý stanovisko víc než odmítavé. Nebudu zde probírat apologii celé jejich činnosti u nás před Bílou horou, vzpomenu jenom jejich školství, jehož se Hrubý na několika místech dotýká. Že jesuité vedli své žáky ke katolictví a k tomu, aby později, až budou míti vliv, snažili se pracovati pro vítězství Církve, není přece nic divného nebo špatného. Přece od nich nikdo nic jiného ani čekati nemohl, neměli-li se zpronevěřiti svému povolání. Vždyť ve školách bratrských a protestantských vedli

učitelé také své žáky k tomu, aby byli dobrými a horlivými příslušníky příslušné církve. To přece nelze nikomu zazlívati, pokud se tak děje správnou a poctivou cestou. A tu jistě nemůže jesuitům upříti nikdo. Naopak jesuité si za svou snahu zaslouží ještě chvály za to, že přivedli školství k takovému rozkvětu, že i nekatolíci a horliví odpůrci Církve jim svěřovali k výchově své děti, jako na př. pan Zástřizl.²⁹ K jejich ospravedlnění dostačí snad uvést jen to, že se vlastně stali novými zakladateli university, která v době náboženských bojů upadla do naprostého úpadku.

CHYBY DR. HRUBÉHO VE ZPRACOVÁNÍ LÁTKY

Jako jest celkové podání práce dr. Hrubého chybné, tak jsou i chyby v podání jednotlivých úseků Sarkandrova života. Není možno pro vymezený rozsah této práce zacházet do podrobností, ačkoliv i to by bylo velmi poučené pro poznání pracovní metody dr. Hrubého a proto se spokojíme jen některými důležitějšími věcmi. Budu se při tom přidržovati v podstatě rozdělení, jež jako výsledek svého badání podává dr. Hrubý ke konci své práce, kde shrnuje, co všecko se „podařilo“ jeho prací osvětliti. Na některých místech se však od jeho rozdělení látky musím odchýlit, protože obrana Sarkandrova toho vyžaduje. Pro snadnější přehled rozdělují své zjištění do několika kapitol.

O SARKANDROVĚ

POVAZE

Zmíniti se o Sarkandrově povaze má dr. Hrubý příležitost na několika místech, na př. na str. 244, 253, 467, 472, 473 a j. a jako jeho základní povahové rysy uvádí nestálost a vrtkavost, sklon k politickému pletichaření, příkře protireformační radikalismus, nekompromisnost a neústupnost. A na základě těchto povahových rysů dochází dr. Hrubý k závěru, který jest pro Sarkandra velmi málo příznivý: Jan Sarkander nepatří k žádným velikým duchům Moravy a proto také jest nesprávná chvála, jíž se mu dostalo od jeho posledních životopisců Tenory-Foltynovského, kteří v něm vidí „velikého ducha, jednoho z největších a nejlepších synů Moravy“ a „její ozdobou a chloubou“.³⁰

Avšak tento závěr dr. Hrubého jest nesprávný a nespravedlivý, jak ukáže následující rozbor.

1. Dr. Hrubý viní Sarkandra z nestálosti a vrtkavosti a jako důvod uvádí:

a) Sarkander začal studium bohosloví už ve starším věku, přerušil je a oženil se a sotva zakrátko zemřela jeho žena, dal se vysvětit na kněze.³¹

Věc, kterou zde dr. Hrubý uvádí, totiž že byl Sarkander před svým vysvěcením na kněze ženat, byla dosud neznáma a teprve dr. Hrubý ji uvádí do sarkandrovské literatury. Avšak nikte-

rak nelze z ní vyvozovati nějaké důkazy o povaze Sarkandrově, neboť věc tato jest ještě velmi málo osvětlena a bude nutno ji teprve důkladněji probadat, jestli se snad nejedná dokonce o jiného Sarkandra, ačkoli okolnosti ukazují, že tu jde o Sarkandra našeho. A pak by bylo třeba znát také bližší okolnosti a pohnutky, za jakých se toto všechno stalo. Hrubý sám připouští, že tato věc sama neposkytuje mu žádné látky k výtkám, ale že současníci hleděli na toto Sarkandrovo počínání docela strážlivě jako na povážlivé přebíhání a povahovou neustálenost, zejména když se projevovala ve věku tak pokročilém. Pro tento poslední údaj není však žádných zpráv a jest to pouhé ničím nedoložené mínění dr. Hrubého. Víme naopak, že podobné věci se staly častěji a přece nebyly nijak zvlášť přísně posuzovány. Tak na př. víme, že jeden z nejvýznamnějších moravských kněží doby bělohorské uherskohradištský děkan Václav Kulíšek byl také před vysvěcením na kněze ženat a teprve po smrti své manželky dal se r. 1616 vysvětit na kněze. Dokonce jako Sarkander vystoupil i on ze semináře, když už měl tonsuru, již dostal r. 1604³² a přece mu to nikterak nevadilo, aby nemohl zastávat úřad děkana pro celou jižní Moravu a hlavně aby nemohl horlivě působiti, až za svou horlivost musel i trpěti. A rovněž ani kardinál nepůsobil vdovcům potíží, ale dával je beze všeho vysvětit na kněze, když jinak byli uznáni za způsobilé. A tak bylo i s Janem Sarkandrem.

b) Vrtkavost a nestálost provázela prý podle dr. Hrubého Sarkandra i při jeho farářování.

Přebíhal prý z fary na faru a za sedm let po svém vysvěcení na kněze vystřídal prý - před příchodem do Holešova - devět far.³³ Jeho přebíhání z fary na faru vzbudilo prý dokonce nedůvěru i u jeho duchovní vrchnosti a pohnulo prý kardinála Dietrichštejna proti němu k ostrým výtkám nestálosti a vrtkavosti.³⁴

I tato výtká jest nesprávná a nespravedlivá. Jest sice pravda, že Sarkander vystřídal během svého kněžského působení několik far, ale to jest pro tu dobu zjev zcela obyčejný, že kněží z různých důvodů mění skoro každoročně své místo. Fr. Kameníček píše v „Moravských zemských sněmech“,³⁵ že není ničím zvláštním, když některý kněz vystřídal za svůj život tolik far, kolik roků byl knězem. A jako názorný příklad, že tato slova nejsou skutečně nikterak přehnaná, může nám velmi dobře posloužiti fara zdounecká, kde Sarkander také nějakou dobu působil. Tam se střídali faráři téměř při každém termínu a ještě nejdéle z nich tam působil právě Sarkander. Uvádím³⁶ seznam kněží, kteří tam působili od r. 1602, kdy byla fara zdounecká vrácena katolíkům: 1602 Fabián z Gelnbachu, 1603 Jiří Lapidida, 1604 Vavřinec Ura, 1605 Mikuláš Rex, 1606 Mikuláš Švibka, 1607 Tomáš Rectorius, 1609 asi Vavřinec Synek, 1610 Kryštof Metudius, 1612-1615 Jan Sarkander, 1615 Martin Mitis, pak nějaký Tomáš a Petr Simonides, jenž přišel potom do Holešova. Vidět tedy, že se ve Zdounkách střídali kněží při každém termínu. A tak bylo i jinde.

Ale druhá věc. Hrubý píše, že Sarkander vystří-

dal za sedm let devět far, počítaje v to i Jaktař a Uničov. To však není pravda, neboť Sarkander po svém vysvěcení působil pouze v těchto místech: hned po svém vysvěcení vypomáhal bratřovi v Opavě,³⁷ potom byl ustanoven za faráře do Jaktaře, ale tam vůbec ani nenastoupil,³⁸ potom dostal faru v Uničově, kde byl jen kratičkou dobu než byl internován (prosinec 1609 - leden 1611 ve vězení v Kroměříži), r. 1611 byl v Charvátch,⁴⁰ 1612-15 ve Zdounkách,⁴¹ 1615-16 v Boskovicích⁴² a konečně od r. 1616 až do své smrti v Holešově.⁴³ Když tedy čítáme i jeho výpomoc v Opavě a presentaci na faru jaktařskou, byl Sarkander za celý svůj kněžský život pouze na sedmi místech a nikoliv jak dr. Hrubý uvádí na devíti. A bez Opavy a Jaktaře zůstává už jenom pět míst a konečně bez Uničova, odkud byl odveden násilím, zůstávají jenom čtyři místa, takže nejpádnější důkaz dr. Hrubého o nestálé a vrtkavé povaze Sarkandrově pozbývá tímto zjištěním velmi mnoho na své působivosti.

c) Vrtkavou a nestálou povahu vytýká prý Sarkandrovi i kardinál Dietrichštejn v listě, jímž ho zprošťuje fary charvátské. Jest sice pravda, že kardinál se v tomto listě zmiňuje o Sarkandrově nestálé a měnivé povaze, jež mu nedává žíti s farníky v dobrém pokoji,⁴⁴ ale právě tuto skutečnost, že totiž nemůže žíti s farníky v dobré shodě, nezpůsobila neklidná povaha Sarkandrova jako spíše jeho kněžská horlivost, jak kardinál sám v tomtéž listě uvádí, že je totiž lépe v těchto zlých dobách, kdy jest velmi těžko nutiti cizí poddané k dokonalému konání náboženských po-

vinností, ponechati zpěvy v jazyku národním.⁴⁵ Jednalo se totiž v Charvátech asi o zákaz lidových písní,⁴⁶ jež asi byly dogmaticky nesprávné. Sarkander chtěl asi tyto písně odstranit, aby neuváděly farníky v blud, ale narazil u farníků a proto raději kardinála žádal o přeložení. Kardinál odpověděl Sarkandrovi dosti ostře,⁴⁷ protože Sarkander byl teprve nedávno propuštěn z vazby a byl doposud ještě pod dohledem. To však nikterak nevadilo, aby později nesvolil povolati jej na přední místo diecese, totiž za děkana do Kroměříže, což jistě jest důkazem důvěry.⁴⁸ Ale nejlepším důkazem Dietrichštejnova smýšlení o Sarkandrovi jest jeho list císařskému tajemníku Pavlu Michnovi z Vacinova ze dne 8. dubna 1620, v němž kardinál píše, že Sarkander „s řídkou a příkladnou trpělivostí a stálostí duši Bohu odevzdal.“⁴⁹

Avšak proti všem dohadům dr. Hrubého o Sarkandrově vrtkavosti a nestálosti můžeme uvést jednu věc, jež vynahradí všecko ostatní. I kdybychom připustili, že Sarkander byl před svým vysvěcením vrtkavý a nestálý a i kdybychom připustili, že byl nestálý ještě jako kněz, jeho mučení ukázalo jeho stálost: ani v největším utrpení neukázal nějaké nestálosti a vrtkavosti, ba naopak, takovou stálost v utrpení, že i pro pozorovatele bylo s podivem, kde se v něm jeho stálost bere. Proti tomu snad dr. Hrubý nic namítat nebude!

2. Druhý povahový rys Sarkandrův jest podle dr. Hrubého sklon k politickému pletichaření,

jenž prý jest mu společný s bratrem Mikulášem.⁵⁰ Na tento rys povahový soudí Hrubý z té okolnosti, že prý byl zřejmě zapleten do pletich svého bratra,⁵¹ jenž osnoval spiknutí proti Čechám. Hlavně ovšem podle dr. Hrubého projevil se tento sklon v jeho účasti na jednání o vojenskou pomoc císaři z Polska.⁵²

Ponechávaje prozatím stranou Sarkandrovu účast na vyslání vojenské pomoci z Polska, odpovím nyní jen na výtku prvou, totiž o Sarkandrově účasti na velezrádném jednání jeho bratra Mikuláše v r. 1609. Bylo by ovšem nutno blíže vysvětliti, o jaké velezrádné jednání tehdy šlo,⁵³ ale dostačí snad říci jen tolik, že na Moravě i ve Slezsku v katolických kruzích byly snahy, směřující proti králi Matyášovi, jenž se domohl roku 1608 královské koruny uherské a vlády nad Moravou.⁵⁴ Do tohoto spiknutí byl nějakým způsobem - tak aspoň ze zadržených listů soudili slezští protestantští stavové - zapleten i Mikuláš Sarkander, tehdy děkan v Opavě. Jeho účast byla však prozrazena a Mikuláš byl uvězněn ve Vyškově a měl býti souzen a vyslýchán právem útrpným, ale on právě na vánoce r. 1609 skoro po půlročním věznění z vězení prchl. Z účasti na útěku bratrově byl podezřelý i Jan Sarkander, který jej právě několik dní před tím ve vězení navštívil a přinesl mu peníze. Byl proto vzat do vazby a držen ve vězení až asi do ledna 1611, tedy víc než rok, ale nedokázalo se mu ničeho.⁵⁵ To však dr. Hrubému nevádí, aby jej nyní z toho neobviňoval, ačkoliv jest několik důkazů, že Jan o bratrově útěku ani nevěděl a tím méně aby mu

byl v něm nápomocen. Jest sice pravda, že navštívil bratra ve vězení, jest i pravda, že mu donesl tam peníze, jest dokonce i pravda, že pro bratra hledal pomoc, aby byl z vězení propuštěn, ale proti tomu zase nutno uvést, že bratr se mu o útěku nezmínil, protože nemluvili o samotě, ale v přítomnosti cizích lidí, že Mikuláš nabízených peněz nepřijal a že je proto Jan dal schovat ke známému měšťanu vyškovskému. Ale hlavním důkazem, že nebyl na útěku bratrově účastněn je to, že neutekl současně, neboť musel tušit, že bude proti němu silné podezření a veškerá nenávisť že se obrátí proti němu. A kromě toho i jeho slova, jež vypověděl při výslechu před biskupským oficiálem Wackherem, jsou dostatečnou obhajobou, že na bratrově útěku nebyl nijak zúčastněn. Řekl tehdy, že lituje nyní všech těch nebezpečí, která podstoupil a všech těch cest, jež až dosud pro bratra vykonal a ještě byl ochoten vykonati, když bratr nyní, kdy jeho propuštění bylo již na nejlepší cestě, všechno svým útekem zkazil a přivedl až k zoufání a skoro až k záhubě.⁵⁶

3. Příkře protireformační radikalismus, který podle dr. Hrubého je další stinnou stránkou povahy Sarkandrový, vycházel prý ze Sarkandrových studií na jezuitských školách,⁵⁷ a ukázal prý se nejlépe v Boskovicích, odkud musel pro svou činnost odejít, protože tam hrozilo proti němu dokonce povstání.⁵⁸

Jest sice pravda, že jezuitský historik J. Schmidl ve své „Historia Societatis Jesu“ vypravuje, že

proti Sarkandrovi hrozilo v Boskovicích povstání, a že proto musel odejít,⁵⁹ ale nikde není v té zprávě zaznamenáno něco, z čeho by se dalo soudit, že vzbouření v městě hrozilo k vůli nějakému radikalismu, ale naopak vidíme, že horlivá a úspěšná činnost Sarkandrova byla nekatolíkům trnem v očích a proto se proti němu zdvihla i nenávist mocných.

A vůbec, kdybychom slova dr. Hrubého o příkře protireformačním radikalismu zaměnili za zjištění, že Sarkander byl ve vykonávání svého kněžského úřadu krajně horlivý a obětavý, což asi se s tím „příkře protireformačním radikalismem“ kryje, hleděli bychom na celou věc jinak než dr. Hrubý a museli bychom Sarkandrovi ještě vytýkat, že nekonal svých povinností, kdybychom mu nemohli dáti vysvědčení horlivého a obětavého kněze. S dojetím musíme čísti Sarkandrův dopis z Rybníků, který jest jakýmsi vyznáním, jak Sarkander hleděl na své kněžské povolání a speciálně na úřad duchovního správce. „Jest známo,“ píše tam, „že každá farnost vyžaduje, aby tam farář trvale sídlil. A rovněž jest známo, že povinností opravdového pastýře jest osobně hledati ztracenou ovci a neutíkati jako nájemník, jenž není pastýřem, přichází-li vlk nebo začíná-li pronásledování a položití život za spásu ovcí, protože má povinnost skládati účty v den soudný, i kdyby jenom jedna z nich zahynula. Dále jest jeho povinností znáti všechny ovce a předcházeti jim dobrým slovem i příkladem dobrého života a přihlížeti, aby ony následovaly jeho kázání a život.“ Ježto pak on, jsa

z farnosti vzdálen (byl v Čenstochové na pouti a pro události, jež se zatím sběhly se vrátiti nemohl) nemůže nic z toho dělati, žádá opět a opět, aby byl fary zbaven.^{59a} Jak smutně po tomto vyznání, o jehož opravdovosti jistě nikdo nepochybuje, působí na čtenáře věta dr. Hrubého, že Sarkander si nepočínal jako oddaný hlasatel slova božího, a trpělivý služebník Kristův, nýbrž jako výbojný protireformační bojovník.^{59b}

4. A další vlastností, jež se dr. Hrubému na Sarkandru nelíbí, jest jeho nekompromisnost a neústupnost, s níž postupoval v otázce odvádění desátků holešovských. Budeme míti příležitost na jiném místě podrobiti toto tvrzení dr. Hrubého kritickému rozboru, ale už zde možno konstatovati, že dr. Hrubý v konání povinností, jež Sarkandrovi ukládal úřad faráře holešovského, totiž v hájení farních práv, vidí něco špatného, pro ryzí charakter závadného.

A tak vidíme, že všechny výtky dr. Hrubého proti povaze Sarkandrově se rozplývají a dr. Hrubý musí proto mnoho slevit ze svého tvrzení, že se mu podařilo ukázati, že Jan Sarkander „nepatří k žádným velkým dějinným duchům Moravy“.⁶⁰ A toto jeho tvrzení oslabí se velmi mnoho ještě i tím, když aspoň zběžně uvedeme několik rysů jeho povahy, jak jsou patrný nezapjatému pozorovateli jeho života. Jsou to hluboká zbožnost, kněžská horlivost, veliká učenost, neohroženost v hájení zájmů Církve a hlavně jeho hrdinství, jímž jest korunován konec jeho ži-

vota. Církev, která velmi opatrně postupuje při rozdělování poct, chválí jej pro „ctnost vytrvalosti při vyznání pravé víry a v zachování svátostného mlčení“.⁶¹

JAK DOŠLO V HOLEŠOVĚ

K PROTIREFORMACI

Ve své práci⁶² rozebírá dr. Hrubý i okolnosti, za kterých došlo v Holešově k obnovení katolictví čili t. zv. protireformaci a dochází k jiným výsledkům, než jaké znala historie dosavadní. Ačkoliv tato věc netýká se přímo samého Sarkan-dra, přece s jeho životopisem souvisí a jest proto aspoň poněkud se dotknouti výsledků, k nimž dr. Hrubý dochází.

Dosavadní historie, počínajíc jesuitským historikem Schmidlem⁶³ a Tenorou-Foltynovským končíc uváděla jako důvod, proč rozhodný katolík Lobkovic nezačal na svém panství katolickou obnovu hned po jeho koupení, ale až r. 1615 to, že Lobkovic nechtěl míti různice se svou paní, horlivou nekatoličkou a že proto s reformací začal až po její smrti. Hrubý však uvádí jako příčinu toho, že Lobkovic začal s reformací panství až r. 1615 něco zcela nového. Na základě listiny kardinála Dietrichštejna ze dne 26. ledna 1616⁶⁴ dochází k závěru, že prý holešovská katolická reformace byla podmínkou udělení dispense k Lobkovicovu druhému sňatku, jež uzavřel po smrti své první manželky. Papež slíbil prý dispensovati Lobkovice od překážky příbuzenství (jeho druhá manželka byla neteří první), když „nevěsta jako kacířka odpřisáhne své kacířství, přestoupí na víru katolickou a Lobkovic obrátí na katolictví i své statky“.⁶⁵ A právě tato poslední

podmínka byla prý základnou, z níž vyšla proti-reformace Holešova.

Toto tvrzení dr. Hrubého nepostrádá zdání pravdivosti, neboť Hrubý je dokonce dokládá papežskou listinou a zvláště pro toho, kdo jest aspoň poněkud obeznámen s praxí Církve, jež až dodnes klade při každé dispensi určité podmínky, na jejichž splnění jest udělení dispense vázáno. Nebylo by proto nic divného, kdyby papež i v případě Lobkovicově položil Hrubým vyjmenované podmínky. Chtěje míti všecka tvrzení dokumentárně doložena, vyhledal jsem v kroměřížském arcibiskupském archivu citovanou bulu a seznal jsem, že poslední podmínka, totiž že Lobkovic má jako podmínku udělení dispense obrátit na katolictví své poddané, v listině vůbec není. Píše se tam jen o tom, že nevěsta má přestoupiti ke katolictví a před notářem a svědky odpřisáhnouti, že chce v katolické Církvi žíti i zemříti.⁶⁶ Kde tedy vzal dr. Hrubý ostatní dvě podmínky nevím, ale v této listině nejsou, proto ani nemohla býti tato listina podkladem pro toto jeho tvrzení.

Jest však zde ještě jedna věc, již dr. Hrubý nezná, ačkoliv o tom psal už moravský topograf Řehoř Wolný v církevní topografii. Jest to zpráva, že pan Lobkovic navrhnul již před sv. Jiřím r. 1614 na holešovskou faru katolického kněze Jakuba Gembelku, který byl také skutečně povolán do Olomouce ke zkoušce. K investituře a instalaci však nedošlo.⁶⁷ Proč, nevíme, ale to je celkem vedlejší. Nám dostačí již ten fakt, že Lobkovic chtěl začíti reformaci Holešova již r. 1614,

tedy ještě za života své první manželky (zemřela na podzim r. 1614⁶⁸). Jest tedy tvrzení dr. Hrubého, že reformace Holešova byla nařízena jako podmínka udělení dispense, nesprávné a odporuje zjištěným historickým faktům.

A druhá věc. Dr. Hrubý praví, že Lobkovic jednal proti výslovným snesením zemského sněmu z r. 1609, podle něhož „žádný z obyvatelů (t. j. stavů, vrchností) nemá poddaných svých mocně k náboženství, kteréhož by prvý nebyli, přinutkávati“.

Nechci a nebudu rozvádět, jak se na toto „výslovné snesení zemského sněmu“ hledělo a jaký praktický význam mělo. O tom jest dosti psáno u Kameníčka (Zemské sněmy moravské) a u Tenory-Foltynovského (Bl. Jan Sarkander a jeho doba), ale zmíním se jenom o jedné závažné okolnosti, které dr. Hrubý neuvádí, totiž patent cís. Rudolfa II. z 23. ledna 1581,⁶⁹ podle něhož neměli obyvatelé moravští uváděti do kostelů nových ani bludných kněží. A kde se tak už stalo, tam mají býti kostely uvedeny ve starobylý způsob, to jest mají býti opatřeny duchovními katolickými, kteří by volně mohli konati služby boží a dostávají od svých farníků vše, co jim náleží jako farářům. Podle tohoto patentu, který nebyl až do té doby odvolán - nehledíme-li už ani k právě protestanty nejvíce zastávané zásadě „čí kraj toho i náboženství - měl Lobkovic nejen právo, ale i povinnost předati holešovský farní kostel, před časem katolíkům zabraný, opět do rukou katolických.

SARKANDROVY SPORY O HOLEŠOVSKÉ

FARNÍ DESÁTKY

Mnoho místa věnuje dr. Hrubý Sarkandrovým sporům o farní desátky holešovské.⁷⁰ Jeho úmysl jest zřejmý: chce postaviti Sarkandra v očích čtenářů do špatného světla. Proto se snaží *dokázat*, že Sarkander proti stávajícím poměrům se nespokojil s odváděním platů místo desátku, nýbrž žádal v naturáliích, jak tomu bylo před r. 1578, ačkoliv desátky byly prý už dávno vykoupěny. Tím chce *dokázat* hašteřivou povahu Sarkandrovu. A rovněž se snaží *dokázati* *zištnost*, nechceme-li říci přímo lakotu Sarkandrovu, když *dokazuje*, že ve sporu s panem Bítovským žádal Sarkander odvádění desátků podle nejvydatnějšího seznamu. Při tom popírá dr. Hrubý, že by byl Sarkander jednal ze své povinnosti, jak tvrdí všichni dosavadní Sarkandrovi životopisci a naopak ještě dodává, že se při tom opíral vědomě o moc své vrchnosti.

Nebudu se dlouho šířiti o průběhu Sarkandrových sporů o desátky. Ten jest velmi pěkně vyličen v knize Tenory-Foltynovského.⁷¹ Na okraj této knihy nutno však pověděti, že ani ona nevyčerpala všechna data o životě Sarkandrově a právě ani v úseku o desátkových sporech nepodává všechno, co o těchto sporech obsahuje zmíněná již matrikula holešovská. Tam jsou ještě některé podrobnosti, jež sice pro celkové poznání Sarkandrova života nemají nějakého většího

významu, ale které právě pro poznání malé informovanosti dr. Hrubého jsou velmi zajímavé. Tak na př. snaží se dr. Hrubý dokázat, že někdy po r. 1578, kdy byl psán seznam povinných desátků, který měl Sarkander v ruce, došlo v Holešově k vykoupení desátků a ukazuje při tom na případ Viléma Ullersdorfa, s nímž měl Sarkander spor o desátky z „nivy vedle panského újezdu nad starou cihelnou“. Ten platíval předešlým farářům ročně 2 zl. a tolik chtěl dávat i Sarkandrovi. Ten však žádal odvádění obilného desátku a obrátil se dokonce o zastání ke svému patronu panu Lobkovicovi, jenž byl tehdy zemským hejtmanem moravským.

Podle vyličeného by se skoro zdálo, že Hrubý má pravdu, neboť i Tenora-Foltynovský vyličují spor s panem Ullersdorfem takto. Avšak matrikula, která jest opisem záznamů psaných Sarkandrem, jenž měl možnost kontrolovati své záznamy se seznamem farních desátků z r. 1578, líčí také to, co vlastně tomuto sporu předcházelo a co Tenora-Foltynovský neuvádějí, protože to nebylo v rámci jejich práce. Praví se tam, že někdy kolem r. 1578 za nekatolického faráře Jana Vína (Wino) odepřel otec Viléma Ullersdorfa Mikuláš - a snad to bylo proto, že sám byl katolík a holešovská fara dostala se tehdy do rukou nekatolických - odváděti ze zmíněného pozemku desátek v obilí, protože ho bývalo ročně až 10 kop a místo toho nabídl, že bude odváděti 2 zl. ročně. Znae pravděpodobně případy zadržování a odpírání desátků a z obavy, aby nepřišel o všechno, farář Vín se s tímto obnosem, ačko-

liv nerad, spokojil a sepsal o tom s panem Ulersdorfem smlouvu, ale do farního rejstříku poznamenal, že Ulersdorf jest povinnen desátkem naturálním. Smlouva ta byla zřejmě nespravedlivá a Sarkander začal proto s Vilémem Ulersdorfem vyjednávati, aby dlouholetou křivdu napravil a platil desátek opět v obilí, jak jest povinen. Ulersdorf však ani na zákrok pana Lobkovice svůj postoj nezměnil a celá záležitost byla nevyřízena ještě i za Sarkandrova nástupce.⁷²

Díváme-li se tedy na Sarkandrový kroky, jež v příčině desátků od Viléma Ulersdorfa podnikl, vidíme, že Sarkander přece jen měl více práva, než jak připouští dr. Hrubý.

A ještě jasněji vysvítá správnost Sarkandrova postupu v ostatních sporech o desátky. Z matrikuly poznáváme, že ze všech vesnic až do poslední doby se odváděly desátky obilní, jak je žádal Sarkander. Pouze v jediné obci byly desátky vykoupěny a to v Chomýži,⁷³ odkud ani Sarkander desátku obilního nežádal. Ale stejně z matrikuly vidíme, že nekatoličtí páni z farnosti holešovské návodem Václava Bítovského z Bítova a na Bystřici p. Host. odepřeli Sarkandrovi a jeho nástupcům, pokud by v Holešově byl farář katolický, jakékoliv desátky, aby je tak odtud dostali. Když tedy Sarkander vedl s nimi o tuto věc spory, jednal jen tak, jak mu to jeho úřad prikazoval, neboť nešlo jen o zajištění jeho výživy, ale i výživy jeho nástupců. A proto také katoličtí životopisci vidí v Sarkandrových sporech věc spravedlivou.⁷⁴

A rovněž nespravedlivá jest výtká dr. Hrubé-

ho, jakoby ve sporu s panem Bítovským žádal o odvádění desátků podle seznamu nejvydatnějšího, když dva předchozí seznamy byly zřejmě nesprávné.⁷⁶ To je velmi snadné k zjištění. Podle prvního a druhého seznamu měl dostávat z Janovic a Dobrotic - vesnic, o něž byl veden spor - celkem 47 kop žita a 47 kop ovsa, avšak podle třetího, podle tvrzení dr. Hrubého nejvydatnějšího, jenom 42 kopy žita a stejně i ovsa, čili o 5 kop méně. Vidět tedy, že Sarkander nežádal o odvádění desátků podle seznamu nejvydatnějšího, ale podle seznamu spravedlivého. Jako zajímavost však uvádím, že všechny tyto seznamy jsou uveřejněny v Tenorovi-Foltynovském,⁷⁶ takže si může jejich správnost každý snadno ověřit. To připomínám proto, aby se vidělo, jakým způsobem dr. Hrubý proti Sarkandrovi postupoval.

A rovněž několik slov nutno povědět k tvrzení dr. Hrubého, že ve svých sporech se Sarkander vědomě opíral o moc své vrchnosti.⁷⁷ Tím je dána možnost dohadům, že si asi Sarkander zcela jinak počínal vůči své vrchnosti. Avšak zajímavou zprávu, která toto tvrzení dr. Hrubého vyvrací, podává právě matrikula, již dr. Hrubý neměl v rukou. Odtud se dovídáme, že Sarkander vystoupil na obranu farních práv i proti samému panu Lobkovicovi, což v Tenorovi-Foltynovském uvedeno není. Jednalo se o desátek ze tří polí, která kdysi patřila poddaným a která vrchnost kolem r. 1590 potáhla na sebe. Až do r. 1614 odváděl desátek z těchto polí i pan Lobkovic, ale toho roku jej zadržel i roku příštího. Sarkander se však těchto desátků začal domáhat, protože

byly právem fary a tak byla 24. prosince 1616 sdělána mezi oběma stranami dohoda, podle níž se pan Lobkovic uvolil platy z těchto polí farářům odváděti.⁷⁸ A kromě toho žádal Sarkander na panu Lobkovicovi, aby odváděl i zadržovaný desátek z t. zv. manských gruntů holešovských. Po delším váhání a jednání konečně se pan Lobkovic přátelskou dohodou ze dne 24. ledna 1617 zavázal, že platy vrátí, ale s vrácením příliš nespíchal, protože ještě ani po smrti Sarkandrově platy vráceny nebyly.⁷⁹ Z toho tedy vidět, že se Sarkander neopíral jen o svou vrchnost, ale že se opíral o právo a spravedlnost, před níž musel ustoupit i jeho patron.

A rovněž za zmínku stojí poukázat na to, že Sarkander nevymáhal farní práva jen pro sebe, ale hlavně pro své nástupce, jež v matrikule vybízí, aby se starali, aby při změně pozemků neutrpěl kostel škody.⁸⁰

A rovněž nesprávný jest úsudek Hrubého, že i biskup uznával právo nekatolických farářů na desátky z vesnic biskupských. Biskup, opíraje se o dekret císaře Rudolfa II. z r. 1581, že totiž všechny bývalé katolické kostely, zabrané od nekatolíků mají býti vráceny katolíkům, zakázal svým poddaným odváděti nekatolickým farářům jakékoliv platy. Právě názorný příklad toho máme v Holešově, kde biskup Stanislav II. Pavlovský zakázal r. 1595 odváděti platy z Martinic nekatolickému faráři holešovskému Martinu Boleslavskému, protože nebyl správným knězem a tehdejší majitel holešovského panství Viktorin ze Žerotína marně biskupa o odvádění platů žá-

dal.⁸¹ A toto stanovisko zachoval i kardinál Dietrichštejn,⁸² když se na něho Viktorin r. 1602 v příčině desátek obrátil.⁸³ A podobně počínal si i Alexander Haugvic, pokud se týkalo desátek z holešovského manství.

SARKANDROVA ÚČAST V ŽIVOTĚ

POLITICKÉM

Na několika místech se dr. Hrubý snaží dokázati, že Sarkander byl zapleten do současných událostí politických,⁸⁴ hlavně pokud se týkalo jednání o vyslání polského vojska na pomoc císaři proti vzbouřeným českým stavům.⁸⁵ V řadě dohadů a kombinací snaží se dodati Sarkandrově pouti do Čenstochové pozadí, jež jí bylo přisováno při Sarkandrově výslechu, že totiž jeho cesta do Polska byla podniknuta z příkazu Vídně nebo aspoň z příkazu pana Lobkovice, s nímž vídeňská vláda o něčem podobném měla jednati, aby bylo navázáno jednání s polskou vládou o vyslání vojenské pomoci. Pout do Čenstochové byla jen předstírána, aby byl zatajen pravý účel cesty. Při tom praví, že sice data, která o této pouti Sarkandrově uvádí první jeho životopisec Schwarz, budí zdání pravdivosti, ale že také všechno dobře zapadá do kombinací o jeho účasti na jednání s polskou vládou o vyslání vojenské pomoci.

Nařčení o politickém čili velezrádném jednání Sarkandrově není něco nového, neboť vzniklo už v době Sarkandrově a také vlastně bylo pohnutkou, proč byl Sarkander zajat a uvězněn.⁸⁶ Že však toto nařčení nebylo správné, ukázal nejen Sarkandrův výslech, ale hlavně ta okolnost, že známe dosti důkladně průběh celého jednání císařovy delegace v Polsku - a přece ani jednou

mezi jejími členy nenacházíme jméno Sarkandrovo.⁸⁷ Kdyby byl měl v jednání skutečně tak veliký podíl, jak usuzuje dr. Hrubý, jistě by se někde jeho jméno vyskytlo. Dokud se takový doklad nenajde, bude muset nezaujatá historie vždycky více věriti výpovědi Sarkandrově, potvrzené trojím mučením, než nějakým dohadům, i když snad shodou okolností data jedné události se kryjí s daty události druhé.

Avšak dr. Hrubý přehlédl důležitou okolnost, jež jest pro poznání Sarkandrový účasti v politických machinacích velmi důležitá, protože jest nepřímou obhajobou Sarkandrovou z nařčení z velezrádného jednání s Polskem. Jest to přítomnost Viléma Ulersdorfa na soudním výslechu se Sarkandrem ve vězení olomouckém.

Vilém Ulersdorf byl majitelem svobodného statku v Holešově a současně také hejtmanem holešovského panství. Za vzbouření v r. 1619 přidal se po bok nekatolických stavů a zúčastnil se horlivě veškerého jejich hnutí. Po vpádu Lisovčíků na Moravu a po zatčení Sarkandrově byl určen do komise, jež měla prováděti se Sarkandrem výslech. A tu jsme právě u toho, co bylo výše naznačeno, že totiž tato okolnost jest důležitým svědectvím pro obhajobu Sarkandrovu z nařčení z účasti na velezrádných stycích s Polskem. Ulersdorf jako holešovský zámecký hejtman nutně musel býti zasvěcen do všeho, co se v Holešově před vpádem Lisovčíků dalo. Vysvítá to i z listu Pražákové, o němž bude řeč níže. Tak nemohly býti před ním skryty různé návštěvy, jež jistě jeho pán dostával, jakož i všechny přípravy k cestě

zámeckého štolby do Polska. Stejně tak musel vědět také, co zámecký štolba tehdy do Polska vezl, zda víno, jak udával Sarkander nebo peníze, jak dokazuje dr. Hrubý.⁹⁰ Jest tedy zajímavé, že se soudcové dotazovali stále jen Sarkandra, že si nevyžádali informací od Ulersdorfa. Nedá se mysliti, že by byli nevěděli, že Ulersdorf jest holešovským hejtmanem. A stejně zajímavé jest i to, že Ulersdorf jako přísežný soudce nepověděl sám, kolik o účasti Sarkandrově na povolání Lisovčků věděl. Proto nelze než domněnku dr. Hrubého, že Sarkander byl do jednání s Polskem zasvěcen zamítnouti jako neodůvodněnou.

Avšak nejdůraznější odmítnutí Sarkandrový účasti na politických piklech podává nápis na jeho náhrobku. Tam se praví, že „nižádným spíláním . . . pohnouti se nedal, aby pana Pope-la, moravského hejtmana, jeho císa. Milosti věrného, věrolomným povstalcům, lžihejtmanu a direktorům, sám jsa nevinen, udal nevinného jako zrádce vlasti, podezřelého z uvedení Kozáků na Moravu.“⁹¹ Uvážíme-li, že v té době (pomník byl postaven r. 1622) žili ještě účastníci Sarkandrova procesu, přicházíme k závěru, že tato slova musela býti pravdivá, neměla-li vyvolati právě u nekatolíků úsměšek a námitky.

A stejně mluví o této věci list příbuzných Sarkandrových z Příbora z března r. 1622 Zdeňku z Lobkovic odeslaný. Bude o něm řeč ještě níže. Zde uvádím jen slova, týkající se obhajoby Sarkandra z nařčení o vyjednávání s Polskem. Příbuzní Sarkandrovi píší tam mimo jiné také o tom, že jejich bratr Jan Sarkander byl „od ukrutných

tyranův a J. Mti císařské rebelantův, způsobem nejhoršího zločince a tohoto markrabství moravského zrádce, jakoby s dobře jmenovaným J. Mtí pánem (Ladislavem z Lobkovic) svým Kozáky (do Moravy) byl uvedl, jat . . .“⁹² Uvážíme-li, že tento list byl psán bratru Ladislava Lobkovice, nejvyššímu kancléři českému, majiteli panství holešovského, velmi dobře zasvěcenému do všech událostí a kromě toho až dva roky po všech událostech, kdy bylo povstání již dávno potlačeno, vidíme, že by bylo zbytečno, aby se snad zakrývalo něco, o čem by on byl jistě věděl. Jistě by nemělo žádného smyslu, kdyby se bylo psalo, že Sarkander byl jenom v podezření z velezrady. Ba naopak příbuzní Sarkandrovi jistě by byli využili té okolnosti, že jejich bratr zahynul ve službách císaře a jistě by se byli z tohoto titulu dovolávali císařské vděčnosti ve formě nějakého obdarování. Jestliže se tak nestalo, ba naopak příbuzní píší o celé věci s Lisovčíky jako o pouhém podezření, vidíme, že skutečně ani ničím jiným celá věc nebyla než pouhým podezřením, jež nyní dr. Hrubý zase uvádí.

A ještě jedna věc, jež oslabuje průkaznost výtek dr. Hrubého, že Sarkandrův životopisec Schwarz nebyl o celé věci podrobně informován. Hrubý vytýká Schwarzovi, že Sarkandrův pobyt v Rybnících motivuje návštěvou příbuzných, protože se domníval, že Rybníky leží v blízkosti Skočova, Sarkandrova rodiště, ačkoliv vlastně vzdálenost mezi oběma městy jest velmi značná. Avšak proti této námitce můžeme uvést, že přece jen tento údaj nemusíme zcela zamítat. Že by Sar-

kander nemohl míti v Rybnících přátele (i když ne pokrevní), když to přece bylo panství jeho patrona, bude jistě těžko dokázat, neboť víme, že někteří úředníci panství rybnického pocházeli z Holešova. Tak z matrikuly⁹³ se dovídáme, že hejtmanem panství rybnického byl právě v té době nějaký Jiří Jaroměřský, měšťan holešovský, jeden z dobrodinců kostela holešovského.

ZACHRÁNĚNÍ HOLEŠOVA SARKANDREM LEGENDOU?

Těžiště práce dr. Hrubého spočívá ve snaze dokázati, že známé vypravování všech dosavadních životopisců Sarkandrových, jakoby Sarkander svým zásahem zachránil Holešov před Lisovčíky a jejich pleněním, není faktem historickým, nýbrž pouhou legendou, jež ve svém dnešním znění má svého autora v prvním Sarkandrově životopisci holešovském, děkanu Schwarzovi.⁹⁴

K přesvědčení o legendárním původu pověsti o skoro zázračném zachránění Holešova před Lisovčíky dochází dr. Hrubý

1. rozbořem zprávy v současné kronice olomoucké;
2. na základě listiny Judity Pražákové z r. 1626.

ZPRÁVA O ZACHRÁNĚNÍ HOLEŠOVA V OLOMOUCKÉ KRONICE

Doslovné znění zprávy o zachránění Holešova před Lisovčíky z kroniky olomoucké přinášejí jak Tenora-Foltynovský,⁹⁵ tak také dr. Hrubý.⁹⁶ Zpráva v podstatě praví totéž, co píše v životopise Sarkandrově Schwarz, že totiž když se Sarkander dověděl, že se blíží polské vojsko k Holešovu, vyšel mu vstříc s průvodem s monstrancí a tak u vojáků docílil zachránění města, jež však Sarkandrovi vyneslo uvěznění a mučení. Dr. Hrubý tuto zprávu podrobil kritice a dospěl k přesvěd-

čení, že olomoucká kronika, jež pochází někdy z let 1619-20 byla v úseku, pojednávajícím o událostech holešovských upravena až mnohem později po svém vzniku a to až někdy po r. 1715, kdy se už začalo v Římě jednati o Sarkandrovu beatifikaci. Důvodem falšování kroniky byly prý účely oslavné, aby totiž tvrzení Schwarzovo o náboženské podstatě Sarkandrova mučení bylo podepřeno také důkazem historickým, jímž by se mohlo v Římě operovati.

K této své domněnce přišel dr. Hrubý na základě těchto důvodů:

1. Originál olomoucké kroniky se nezachoval, nýbrž pouze její opisy a to ještě jen zlomkovitě z let jednání o Sarkandrovo blahořečení, protože už tehdy nebyla kronika úplná. V originále jistě odstavec o zachránění Holešova nebyl, ale vložil jej tam pravděpodobně Florián Josef Laucký, městský syndik, kronikář a později purkmistr olomoucký, jenž r. 1746 vydal dějiny Olomouce.

2. Zápis kroniky až nápadně souhlasí i slovně s vypravováním Schwarzovým, z čehož vidět, že Laucký vsunul tuto zprávu do kroniky podle vypravování Schwarzova.

3. Proti stáří zápisu mluví i okolnost, že Sarkander se tam nazývá děkanem, ačkoli jím vůbec nebyl. Falsator nepřišel na to, že holešovští faráři byli děkany až od r. 1653, a proto dal Sarkandrovi titul děkana, jak jej v době pisatelově holešovští faráři již měli.

Avšak proti těmto jeho dohadům svědčí vážné námitky.

ad. 1. Ačkoli dr. Hrubý výslovně praví, že ori-

ginál kroniky jest prozatím neznám, přece stejně důrazně praví, že zpráva v něm není. Odkud to ví? Ale což kdyby tam ta zpráva přece byla? I proti tomu se dr. Hrubý zabezpečil. Praví, že i kdyby se snad našel originál kroniky a místo v něm bylo skutečně zapsáno tak (přes všechny jeho námitky a pochybnosti) jak je zachováno v opisech, potom prý by se zapisovala jen pověst, jak pisateli přišla k uchu mezi lidem, která nemá správného historického podkladu, a z literatury sarkandrovské musí prý tudíž býti vyloučena. Není tento soud přece jen trochu upřílišený?

A stejně velmi odvážný jest Hrubého dohad či vlastně tvrzení, že falsatorem kroniky byl Fl. Laucký. Máme totiž v konsistorním archivu v oddělení, které obsahuje materiál sarkandrovský, mezi jinými listinami také opis olomoucké kroniky někdy z r. 1724, kdy byly sbírány prameny pro Sarkandrův životopis, v němž tato zpráva jest. Jest velmi nepravděpodobné, že by již tehdy 21letý Laucký (nar. 1703)⁹⁷ měl přístup k důležitým městským dokumentům a mohl je falšovati. A nad to jistě byl opis kontrolován s originálem a na jeho počínání jistě by se bylo přišlo. A jest nemyslitelné, že by se celá městská rada propůjčila k falšování zprávy, na níž závisel zdárný výsledek celého kanonisačního jednání, neboť v městské radě byli lidé nejen vážní, ale také upřímní katolíci, kteří věděli, že na falšování zpráv pro beatifikační proces jest trest exkomunikace, což v té době už něco znamenalo.

ad 2. Jest velmi pohodlné dokazovati shodným zněním závislost jednotlivých pramenů, ale vel-

mi divné jest, když se dokazuje závislost pramene staršího na mladším. Což nemohl míti Schwarz olomouckou kroniku v rukou a podle ní poříditi svůj záznam? Vždyť víme, a sám Hrubý na několika místech jej za to chválí, že Schwarz měl pro svou práci celou řadu různých prvořadých pramenů, jež jsou dnes už nezvěstné nebo nepřístupné, jak na př. nějaké farní zápisy holešovské, z nichž čerpá podrobná data o Sarkandrově pouti do Čenstochové a o jeho návratu a pod. Schwarz si dal s hledáním pramenů velikou práci a docela dobře mohl proto míti v rukou i kroniku olomouckou, čemuž nasvědčuje zvláště ta okolnost, že prameny k Sarkandrově životopisu sbíral již za svého farárování u Panny Marie v Olomouci před r. 1669, kdy odešel do Holešova a tam ve své práci pokračoval.⁹⁹ Proto také důvody, které uvádí dr. Hrubý, jsou příliš slabé, aby dokázaly, že olomoucká kronika jest závislá na Schwarzovi a nikoli Schwarz na ní.

A ještě jedna věc. Dílo Schwarzovo vydal roku 1712 známý historik J. J. Středovský, který většinu Schwarzových dat znovu ověřoval srovnáním s prameny, jak svědčí jeho poznámky. A tu jest zajímavé, že Středovský měl r. 1709 v rukou i zmíněnou kroniku olomouckou, z níž si dokonce některé důležitější věci opsal do svých známých „Apograf“, chovaných dnes v arcibiskupské knihovně v Kroměříži.¹⁰⁰ Jest nemyslitelné, že by nebyl přišel na nesrovnalosti mezi rukopisem Schwarzovým a olomouckou kronikou, když šlo o věc tak důležitou.

Ad 3. Jest sice pravda, že holešovské děkanství bylo založeno teprve r. 1653¹⁰¹ a že by proto se mohlo soudit, že zpráva kroniky vznikla až po tomto roce, když dává Sarkandrovi titul děkana, ale je zde jiná věc, že totiž holešovští faráři měli titul děkanů ještě před tímto rokem, jak se o tom několikrát dovídáme. Tak se dočítáme z nejstarší místní křestní matriky k r. 1636,¹⁰² že tehdejší farář holešovský Vít Šamlus byl již tehdy děkanem. A Zdeněk z Lobkovic, pán na Holešově, tituluje již r. 1624 nástupce Sarkandrova Petra Simonidesa jako děkana.¹⁰³ Vidíme tedy, že není pravdivý údaj dr. Hrubého, že děkani byli v Holešově až po r. 1653. Ale víme ještě více, a to uvádí i dr. Hrubý,¹⁰⁴ že již předposlední protestantský farář byl superintendentem pro velkou část východní Moravy, jak nás poučuje zpráva jezuitského kronikáře Schmidla¹⁰⁵ a rovněž i několikrát již zmíněná holešovská matrikula,¹⁰⁶ která obsahuje zprávy z doby Sarkandrovy. Ba dokonce o Kapsandrovi jako děkanu mluví i kard. Dietrichštejn v listě z 13. května 1613, v němž píše panu Emerichu Doczymu na Vizovicích, že Kapsander si osobuje titul děkana holešovského.¹⁰⁷ Nebylo by možné, že setrvačností zůstal tento titul - aspoň u méně informovaných - i pro jeho nástupce? Jisto tedy je, že děkanský titul farářů holešovských byl před Sarkandrem i po něm a to samo sebou napovídá, že jeho nositelem byl i Sarkander.

Avšak vedle toho naskýtá se zajímavá otázka, kterou vlastně klade již vydavatel díla Schwarzova J. J. Středovský v poznámkách k dílu

Schwarzovu.¹⁰⁸ Podotýká, že se mu sice podařilo najít mnohé doplňky k dílu Schwarzovu, ale některé věci že musí nechat budoucím historikům. A mezi otázkami, které musí ponechat historikům uvádí také otázky, nebyl-li Sarkander děkanem, jak se mnozí domnívají.¹⁰⁸

Není účelem této práce odpovídati na tuto otázku, ale uvedu jenom několik dokladů, že Sarkander jest skutečně titulován jako děkan. Tak jej tituluje Balbín v *Miscellaneích*,¹⁰⁹ tentýž titul dává mu i Schwarz v listě konsistoři ze 17. září 1668¹¹⁰ a rovněž i nápisy na některých obrazech.¹¹¹ Proti těmto dokladům jest však možná námitka, že se jedná o doklady z doby, kdy fara holešovská byla již děkanství. Mohu však posloužit jedním zajímavým dokladem z r. 1624, o němž bude řeč dále, v němž jest Sarkander rovněž titulován jako děkan. Je to list Zdeňka z Lobkovic, majitele panství holešovského císaři Ferdinandu, v němž se dává holešovskému faráři z r. 1620 titul děkana. A co nejzajímavějšího: farář není zde uváděn jménem a tu vydavatel této listiny *dr. Hrubý* dává do závorky jméno děkana Sarkander.¹¹² A další doklad. R. 1620 vyšla v Paříži kniha, jednající o umučení Sarkandrově a v ní se hned v titulním nápisu nazývá Sarkander rovněž děkanem.¹¹³ Důkazy tedy, že Sarkander jest již před r. 1653, kdy bylo v Holešově zřízeno děkanství, nazýván děkanem. Tím ovšem nechci tvrdit, že by Sarkander děkanem skutečně byl. Náhrobní nápisy se o tom nikde nezmiňují. Nemožné by to však nebylo a snad důkladnějším studiem se dá i tato otázka blíže osvětliti.

Z uvedeného rozboru vidíme, že námitky dr. Hrubého proti pravosti zápisu o záchraně Holešova před Lisovčíky Sarkandrem jsou velmi chabé a dokonce ještě více, že vlastně pod kritickým rozbořem naprosto neobstojí.

ZPRÁVA O ZACHRÁNĚNÍ HOLEŠOVA V LISTĚ JUDITY PRAŽÁKOVÉ

Judita Pražáková byla vdovou po bývalém holešovském zámeckém trubači, který byl v důsledku únorových událostí z r. 1620 zatčen, odvezen do Brna a tam také následkem utrpení zemřel. Smrtí mužovou a zabráním majetku byla Pražáková uvržena do bídy. Ve své nouzi obrátila se r. 1626 na holešovského pána s prosbou, aby jí laskavě daroval nějaký stateček jako náhradu za věrné služby manželovy, aby nemusela trpět hladem. Svou „poníženou suplikaci“ dala si napsat a předložila ji pak panu Lobkovicovi, jenž ji dal k vyjádření svému holešovskému hejtmanu Vilému Ulersdorfovi. Jak byla žádost vyřízena nevíme.

Avšak toto všechno jest pro naši otázku celkem vedlejší. Nejdůležitější a nejzajímavější však na celé věci jest, že Pražáková vlastně vyličuje průběh uvítání Lisovčíků v Holešově a to nikoliv tak, jak to činí Schwarz a po něm ostatní Sarkandrovi životopisci, nýbrž docela jinak, že totiž Lisovčíkům nevyšel vstříc Sarkander, nýbrž zámecký kaplan Tuček a to z rozkazu pana Lobkovic, a s ním že šel také jako průvodce její manžel, tehdy zámecký trubač.

Úsek, týkající se uvítání Lisovčků v uvedeném dopise zní: „ . . . Vaší knížecí Milosti chudá vdova poníženě netajím, kterak právě při začátku tej nešťastnej rebelie, když jest J. Milost nebožtík pan, pan bratr V. Milosti, dobré a slavné paměti, do města Brna, jsouce na onen čas od direktorův citován, odjížděti ráčil a ten nejprvnější lid polský k ruce J. Milosti císař. přes zemi tuto táhl, byl jest kaplanu svému knězi Samuelovi Trčkovi (má býti Tučkovi), kdyby co takového tím koutem k Holešovu táhnouti mělo, aby naprotivá týmuž lidu, vezmouce s sebou někoho, vyjel neb vyšel, poručiti ráčil. Jakž pak ihned tu noc za výjezdem J. Mti se stalo, že týž lid polský vojenský do Bystřice, nyní na statek V. Milosti, přitáhl, tu všechno všudy pobral a na ráno k Holešovu se jest obrátil. Vědouce pak pan Vilím Ullerstorfar z Němčího (o tom, mému manželovi, který ten) čas za trubače a muzikanta u J. Milosti v službě zůstával, nevida jak tomu jináče pomoci, aby jak zámek tak i město vyplundrováno nebylo, poručil, aby s tím kaplanem naprotivá nim vyšel. Kterýžto jest tak učinil, a vezmouce troubu svou spolu s jiným proti nim vyjdouce . . .“ V další části líčí pak, jak byl za to její muž podezříván z velezrádných styků, jak potom byl také od protestantských stavů spolu s kaplanem zajat a odveden do vězení, napřed do Olomouce a pak do Brna, kde také zemřel.¹¹⁴

Protože list jest skutečně cenným doplňkem pro poznání událostí holešovských v době vpádu Lisovčků, bude záhodno věnovat jeho ocenění

a rozboru více místa, abychom poznali, na kolik až bude podle něho nutno měnit vypravování Schwarzovo o zásahu Sarkandrově. Při tom uvedeme nejdříve, jakou váhu mu přikládá dr. Hrubý a jakou asi váhu má ve skutečnosti.

Podle úsudku dr. Hrubého nemůže býti proti listu žádných námitek.¹¹⁵ Jest psán v Holešově nedlouho po vyličených událostech a nelze prý tudíž mysliti, že by byl založen na mylných informacích nebo pod. A o jeho pravosti prý ostatně svědčí i dosavadní sarkandrovská literatura a to zrovna poslední rozsáhlá kniha Tenory-Foltynovského,¹¹⁶ aniž ovšem by prý si toho byla vědoma. (Podotýkám, že Tenora-Foltynovský listu Pražákové ještě neznali!) V ní se totiž podle nějakých, Hrubému blíže neznámých zápisů konsistorních uvádí výpověď Bítovského z r. 1628, podle níž jatý Samuel Tuček při výslechu vypověděl, že před vpádem Poláků mu Sarkander kázal vyjít vstříc Polákům „mit dem Pacem“, t. j. s ostatkovým křížkem. Tenora-Foltynovský prý si zřejmě nevěděli s touto zprávou rady, ale listem Pražákové jest prý to dobře vysvětleno. Polákům vyšel vstříc zámecký kaplan, který vzal s sebou podle Sarkandrový rady křížek. Legenda prý pak zaměnila tento křížek za monstranci a zámeckého kaplana za Sarkandra.

Než přes všechno tvrzení dr. Hrubého není list Pražákové zcela bezpečným a správným vyličením událostí holešovských při vpádu Lisovčků, tím méně jest jediným pramenem¹¹⁷ pro ně a to v první řadě proto, že jest to list prosebný, kde se hlavní důraz klade na vyličení zásluh manžela

prosebnice a na škody, které jí byly způsobeny, a vylíčení událostí jest jí celkem věcí vedlejší. Proto také nemluví o tom, co bylo podniknuto v této věci od Sarkandra. Její mlčení není však ještě důkazem, že svátostného průvodu nebylo a tím méně popřením faktu, že Sarkander skutečně vyšel vstříc Lisovčíkům s monstrancí a tak zachránil Holešov. Není možné přejíti zde líčení Schwarzovo, a to z toho důvodu, že Schwarz měl - *jak i dr. Hrubý několikrát přiznává*¹¹⁸ - pro své vypravování zprávy, jichž nemáme my dnes. Což nemohl míti nějakou zprávu i pro tuto věc, již dnes neznáme? A což nedostačí už i ta okolnost, že Schwarz se znal ještě i s pamětníky těch událostí, kteří mu je mohli zevrubně vyložit. Vždyť to přece bylo něco, na co se v Holešově tak hned nezapomnělo, i když snad současný nekatolický kronikář holešovský toho ve své kronice nepoznamenal. Proto docela dobře můžeme přijat nejen Schwarzovo vyprávění jako skutečně pravdivé, ale také dokonce i kázání, které měl Sarkander před příchodem Lisovčíků, protože na takové věci se tak rychle nezapomíná. A kromě toho Schwarz psal v době,¹¹⁹ kdy ještě žili současníci událostí z r. 1620 a kdyby byl napsal něco jiného, než jak se celá věc skutečně odehrála, jistě by mu to bylo vytýkáno. A právě pro tuto kontrolu nemohl ani vytvořiti nějakou legendu, jež neměla historického podkladu. Musel psáti to, co odpovídalo historické pravdě, aby obstál před kritikou očitých svědků.

Avšak místo dlouhých dohadů, zda lze ještě i po nalezení listu Pražákové věřit, že Sarkan-

der nejen vyšel Lisovčíkům s monstrancí naproti, ale že i tímto svým počinem skutečně město zachránil, uvedeme zde důkaz, z něhož uvidíme, že přece jen vypravování Schwarzovo se zakládá na pravdě a tvrzení o legendárnosti tohoto faktu že jest jen nevěrohodný dohad dr. Hrubého. Tímto důkazem jest listina Zdeňka z Lobkovic ze dne 5. června 1624. Zdeněk Lobkovic, který se po smrti svého bratra Ladislava stal dědicem panství holešovského, prosí v ní císaře, aby s ohledem na velké škody, jež jeho bratr a on sám utrpěli na holešovském statku za poslední válečná léta, učinil tu milost a vydal mu všechny dlužní úpisy, znějící na jeho bratra, pokud v konfiskačních procesech se dostaly do rukou císařského fisku. A při tom vypočítává všechny rány, jež město a panství v těch letech utrpěly. A na prvním místě uvádí zprávu, pro naši otázku nesmírně zajímavou a důležitou, která jest vlastně vyvrácením celé práce dr. Hrubého.

Protože tato zpráva jest pro naši otázku tak důležitá, uvedu ji zde v originále i v překladu, aby bylo vyloučeno podezření, že překrucuji. Zdeněk Lobkovic píše, že když kozáci vtáhli po první (v r. 1620) císaři na pomoc, „da haben sie alles zu Holleschau verödet und verwüstet, nur dass sie nit gebrennt haben, weil der Techant (t. j. Sarkander!) mit dem heil. Sacrament inen entgegen kommen und die um Gottes willen gebeten, nit zu brennen und mein(nen) Bruder, als E. Mt. trewen Undertan, in Acht nehmen“, t. j. že všechno u Holešova zpustošili a zničili, jenom že nepálili, protože jim vyšel vstříc děkan (t. j.

Sarkander) s nejsvětější Svátostí a pro Boha je prosil, aby nepálili a vzali ohled na mého bratra jako věrného poddaného Vašeho Veličenstva.“

Znění listiny jest jasné a netřeba k němu poznámek, jenom snad tu, že listina vyšla z kanceláře pana Lobkovice, která byla o poměrech na panství jistě dobře obeznámená. Vždyť dokonce jest pravděpodobné, že ji koncipoval některý úředník panství holešovského, který byl se všemi pohromami dobře obeznámen, takže jistě věděl, jak se celá věc se zachráněním Holešova měla. Není nic nemožného, že koncept její pochází od zámeckého hejtmana holešovského Ulersdorfa. Proto nemůže býti námitek, že by její pisatel nebyl informován. A kromě toho byla tato listina určena císaři, který dal jistě všechny její údaje důkladně vyšetřit. Pan Lobkovic jistě by se vystríhal napsati nějakou nepravdu do listiny, od níž tolik očekával. A nad to jest tato listina ještě o dvě leta starší než list Pražákové, což jest opět nutno připsati k jejím kladům.

Vidíme opět, že ani tentokrát nemá dr. Hrubý pravdu, jak jsme viděli již také i v jiných věvech. Ale nejzajímavější jest na tom jedna okolnost, jež s dostatek odhaluje pracovní metodu dr. Hrubého. Dr. Hrubý se snaží s velikým aparátem a námahou dokázati, že Sarkandrova účast na uvítání Lisovčků u Holešova jest původu legendárního a nemá žádného historického podkladu a není prý také nikde doložena až v díle Crugeriově¹²⁰ a pak krásně legendárně vymalovaná u Schwarze. A při tom úplným mlčením přechází právě jmenovanou listinu Lobkovico-

vu, ačkoliv ji dobře znal, protože - a to jest na celé věci nejpodivnější - on jest vlastně jejím objevitelem. Nalezl ji v archivě mikulovském při sbírání materiálu pro své dílo „Moravské korespondence a akta“ a *tamtéž ji dokonce ve vý- tahu pod čarou uveřejnil,*¹²¹ doplniv do závorky za slovo Techant jméno Sarkander, které v originálu není. Nyní však o ní úplně pomlčel, ačkoliv jeho povinností bylo se s ní vypořádat. Buďto ji měl přijmouti za správnou nebo měl upozorniti na její nedostatky. Tak to žádá věcná historie. Dr. Hrubý však tak neučinil. A mohli bychom zde také pronéstí dohady, proč tak neučinil, ale ty si domyslí jistě čtenář sám.

Nutno vyvrátiti ještě možnou námitku, že totiž dr. Hrubý v době vydání I. dílu Mor. korespondencí neznal ještě list Pražákové a proto že bez poznámky nějakého podezření z nepravdivosti otiskl listinu Zdeňka Lobkovice, když později se mu dostal do rukou list Pražákové, že dospěl k poznání, že zpráva o zachránění Holešova Sarkandrem není pravdivá a proto vůbec už v této práci se o ní nezmiňuje, protože ji pokládá za souhlasnou s líčením Schwarzovým. Tuto námitku můžeme vyvrátiti ještě dříve než byla pronesena, a to konstatováním, že dr. Hrubý měl list Pražákové v rukou už tehdy, kdy připravoval do tisku materiál I. svazku Mor. korespondencí.

V době, kdy psali Sarkandrův životopis Tenora-Foltynovský, byla tato listina ještě neznáma. Našel ji teprve r. 1933 známý rodopisný badatel dr Ignác Horníček, když konal pro své rodopisné

práce studium v lobkovickém archivu v Roudnici, kam se dostal i lobkovický archiv holešovský. Poznáváje důležitost listiny pro životopis Sarkandrův, pořídil její fotografický snímek a jeho kopii poslal několika lidem, o nichž věděl, že by měli o listinu zájem. Byli to dnes už zemřelý p. biskup msgre Stavěl, Sarkandrův životopisec dr. Foltynovský, arcibiskupský archivář kroměřížský dr. Breitenbacher,¹²² univ. prof. dr. Aug. Neumann a konečně i tehdejší zemský archivář moravský dr. František Hrubý, jenž dru Horníčkově slíbil, že listinu uveřejní. Myslelo se, že bude ve II. svazku Mor. korespondencí. To se však nestalo a dr. Hrubý vydává listinu až nyní, ačkoliv veřejnost měla snad právo, aby listina, již dr. Hrubý přikládá takovou důležitost, byla uveřejněna v Mor. korespondencích, které jsou publikací veřejného ústavu a byly vydány nákladem země. Tuto okolnost omlouvá nyní Hrubý tím, že význačný obsah listu ho přiměl k tomu, aby mu věnoval pozornost samostatnou. Budiž, ale pak snad mohl aspoň v poznámce upozornit na existenci tohoto listu a kromě toho bylo jeho povinností upozornit při listině Zdeňka z Lobkovic, že její obsah odporuje tomu, co sděluje list Pražákové, anebo zase v nynější své studii se vypořádat s listinou Lobkovicovou. Ani to, ani ono však neučinil.

A rovněž snad by bylo dobře ukázat, proč vlastně dr. Hrubý věnoval vyvrácení zprávy o zachránění Holešova Sarkandrem tolik místa. Ne- ní to nic těžkého, neboť dr. Hrubý to uvádí sám ve své práci. Zázračné zachránění Holešova za-

ložilo prý nejvíce slávu Sarkandrovu, vedlo prý také k prvním krokům, aby byl Římem prohlášen za blahoslaveného¹²³ a podstatně prý přispělo k jeho uskutečnění.¹²⁴ A tu jeho snahou bylo ukázat, že toto vypravování postrádá historického podkladu, aby tak asi docílil u čtenářů podezření, že s jednáním o Sarkandrovu blahořečení není to všechno v pořádku. Budu mluvit ještě později o tom, proč byl Sarkander blahořečen, ale zde uvedu aspoň tolik, že zachránění Holešova nehrálo v beatifikačním procesu vůbec žádné úlohy, ba vůbec se o něm ani zvlášť nemluvalo než jenom v souvislosti se Sarkandrovým životem, jak se může každý přesvědčit z líčení průběhu celého procesu u Tenory-Foltynovského¹²⁵ nebo přímo v beatifikačních aktech, jež vyšla i tiskem v letech 1750, 1753 a 1855¹²⁶ v Římě, či v originálu v archivu konsistorním¹²⁷ a farním u sv. Michala v Olomouci.

O PODSTATĚ SARKANDROVA

PROCESU

V celém díle a zvláště v jeho třetí části¹²⁸ snaží se dr. Hrubý dokázat, že Sarkandrův proces byl politický, t. j. že Sarkander byl vyslýchán a mučen jen a jen z důvodů politických, na kolik až byl zapleten do jednání o vyslání polského vojska na pomoc císaři a zamítá, že by se bylo jednalo i o otázky náboženské. A vývody, jež uvádí, nepostrádají - aspoň *pro povrchního a blíže neinformovaného čtenáře* - jisté dávky pravděpodobnosti. Když však zkoumáme blíže jednotlivá fakta, která dr. Hrubý uvádí k podepření své domněnky, přicházíme k závěru, že domněnka dr. Hrubého jest nesprávná a odporuje tomu, co se dá z akt o výslechu dokázati.

Není možno ani v tomto bodě probírat důkladněji všechny otázky, jež se zde naskýtají. Možno uvést jen ty nejdůležitější, z nichž bude zřejmo, na základě čeho přišel dr. Hrubý ke svému názoru. Ale hned předem nutno povědět, že ani zde si dr. Hrubý nepočínal jinak než jak bylo již dříve naznačeno. I zde dr. Hrubý zamlčel mnohá fakta, svědčící, že pravá podstata Sarkandrova procesu přece jen byla náboženská a nikoliv politická, jak tvrdí on, jiná opět oslabil, ale za to fakta, svědčící zdánlivě v Sarkandrův neprospěch zase přecenil.

Nejvýznamnější dohad, ke kterému dr. Hrubý dochází - uvidíme, zdali právem - jest to, že prý

Sarkandrův proces jest částí procesu, jenž byl nekatolickými stavy moravskými veden proti bývalému zemskému hejtmanu Ladislavu z Lobkovic, o němž se domnívali, že se účastnil na jednání o vyslání polského vojska na pomoc císaři. A Sarkander prý byl Lobkovicovým zástupcem při jednání čili agentem. Proto také při Sarkandrově výslechu padla tolikrát otázka, co mu Lobkovic z celého jednání zjevil.¹²⁹

Skutečně nezní tento dohad dr. Hrubého nějak nepravděpodobně, když jej čteme bez ohledu na všechno, co o Sarkandrově procese víme. Ale tu právě dr. Hrubý vynechává jednu důležitou okolnost, kterou jsme uvedli již v kapitole o Sarkandrově účasti v životě politickém a která staví celý Sarkandrův výslech poněkud do jiného světla, než v jakém jej vidí dr. Hrubý. Výslechu se totiž, jak bylo uvedeno, mezi jinými zúčastnil také Vilém Ulersdorf, jenž byl právě v době, jež přichází v úvahu, hejtmanem holešovského panství. Jak se dovídáme z listiny Judity Pražákové, byl Ulersdorf do záležitostí svého pána zpraven dosti důkladně. Lobkovic jej před odjezdem do Brna 5. února 1620 pověřil úkolem ochrániti - ustanovil i jakým způsobem - zámku a města, kdyby snad polské vojsko „tím koutem k Holešovu táhnouti mělo“. Ulersdorf se podle příkazu pánova zařídil a poručil, aby se zámeckým kaplanem vyjel mimo jiné i zámecký trubač Pražák. Z této maličkosti jest vidět, že Lobkovic Ulersdorfovi důvěřoval, když mu takovou věc - nechci však tvrditi, že Lobkovic měl skutečně nějaké informace, že tudy vojsko polské potáh-

ne, navazují jen na domněnky dr. Hrubého - po-
věděl. Jest proto velmi zajímavé, že se stavové
dotazovali toliko Sarkandra, když se to mohli do-
cela snadno dovědět od Ulersdorfa a tak Lobko-
vice z vlastizrádných styků usvědčit. Nelze tedy
viděti v jednání stavů se Sarkandrem snahu do-
jíti pokud možno nejlepších informací o akcích
strany katolické, když měli jinou a lepší možnost
dověděti se něco ze zákulisí na holešovském zám-
ku a nepoužili toho, nýbrž dotazovali se stále je-
nom Sarkandra, jemuž nic ovšem nedokázali.
Jest sice pravda, že jméno Lobkovicovo padlo
několikrát při Sarkandrově výslechu, ale to pře-
ce jen není ještě důkazem, že proces se Sarkan-
drem byl částí procesu Lobkovicova.

Ostatně z celého procesu je vidět, že stavům šlo
na prvním místě o Sarkandra, v němž viděli re-
presentanta strany katolické, s níž už od něko-
lika desíletí sváděli zápas o prvenství v zemi.
Jasně vysvětluje tato okolnost z řeči samého před-
sedy soudu a zemského hejtmána moravského
Vlena ze Žerotína, že Sarkander nemá nikterak
spoléhati na svůj stav kněžský a své postřiziny,
protože ten, který je uděluje (t. j. kardinál Die-
trichštejn) nemá již co poroučeti v zemi.¹³⁰ Pro-
to také po vpádu Lisovčků mimo Lobkovice byli
zajati pouze Sarkander, zámecký kaplan Tuček
a trubač Pražák,¹³¹ zatím co *zámecký hejtmán*
Ulersdorf - jenž měl rovněž na uvítání Lisovčí-
ků podle listu Pražákové účast - nejen že nebyl
zajat, nýbrž dokonce ještě byl mezi soudci. Z to-
ho vysvětluje, že stavům šlo na prvním místě o kato-
líky. A nesprávné jest tvrzení dr. Hrubého, že se

druhým dvěma zatčeným nestalo ničeho.¹³² Vždyť Pražák následkem zimy a utrpení zemřel, jak se dovídáme z listu jeho pozůstalé manželky¹³³ a pokud se týká zámeckého kaplana Tučka, o němž dr. Hrubý praví, že se mu nestalo nic, protože mohl o něco později docela klidně býti farářem v Drahotuších, můžeme odpovědět, že tato okolnost sama o sobě neznamená nic, protože Tuček byl farářem v Drahotuších až r. 1624,¹³⁴ tedy v době, kdy už byl dávno dokonán zase převrat katolický. A co se s ním dalo při výslechu v Brně nevíme, protože se nezachovala akta soudní z té doby. Než z okolnosti, že jeho spoluvězeň následkem utrpení ve vězení zemřel, dá se souditi, že přece jen ani on tak lehce nevyvázl. A podobně bylo i s Lobkovicem. Jeho brzká smrt¹³⁵ svědčí, že také ani on nebyl úplně ušetřen, že tedy Sarkander nevykoupil svou smrtí jeho život, jak se domnívá dr. Hrubý.

Avšak i jiné okolnosti svědčí, že Sarkandrův proces nebyl jen politický, jak se domnívá a dokazuje dr. Hrubý. Jednu věc jsem již uvedl, že totiž předseda soudu pohrozil Sarkandrovi, aby nic nespoléhal na svůj stav kněžský, že jeho postřižin nebude ušetřeno, protože kardinál nemá již co v zemi poroučet. A stejně i výtky, které byly Sarkandrovi předhazovány, jako na př., že způsobil mnoho náboženských těžkostí v Holešově, že dal odstranit mrtvoly nekatolíků z kostela, že nutil protestanty přijímat pod jednou způsobou, že vypudil od sv. Anny České bratry a uvedl do Holešova jesuity a pod.¹³⁶ svědčí, že nešlo jen o proces politický, nýbrž že se jednalo

i o otázky náboženské, ba že právě tyto otázky náboženské byly v popředí celého jednání.

Avšak nejpádnejším důkazem Sarkandrova mučednictví pro víru a náboženství jest jeho třetí výslech, v němž se jeho soudcové mimo jiné dotkli také zpovědního tajemství. Na otázku jednoho ze soudců, že jistě něco ví, jaké pikle se kuly, že jistě mu to Lobkovic pověděl ve zpovědi, prohlásil Sarkander, že nic neví, ale že i kdyby něco věděl, že se dá raději na kusy roztrhat a rozsekat, než by něco ze zpovědi prozradil a že by toto utrpení rád chtěl vytrpěti.¹⁸⁷ Tak jistě nejsou tázáni a neodpovídají vězni političtí! A stavové na tuto odpověď nařídili mučení tak kruté, že po odvázání se skřipce se Sarkander zhroutil, protože měl všechny klouby vymknuty a jeho tělo bylo úplně propáleno,¹⁸⁸ takže za nedlouho ranám také podlehl. Z této okolnosti vidět, že právě otázka náboženská byla v celém Sarkandrově procesu v popředí. A tak na to nazírali i současníci, jak uvidíme v kapitole o počátcích Sarkan-drovy úcty.

Zbývala by však nyní ještě otázka, zdali v Sarkandrově procesu hrála nějakou úlohu také otázka politická a v jaké míře.

Jest nutno nestranně připustit, že Sarkander byl zatčen pro podezření z politických styků s Polskem. V tomto smyslu se také nesla část celého vyšetřování. Avšak během procesu se toto vyšetřování pro delikty politické zvrhlo a do popředí vystoupila právě otázka náboženská, jak jasně poznáváme z výše vyličených okolností, a otázka náboženská právě byla příčinou jeho mu-

čednické smrti. A stejně nutno zdůrazniti, že důležitou úlohu v Sarkandrově procesu hrála i osobní nenávist některých soudců proti Sarkandrovi, i když snad nekatolické stavy moravské jako celek nelze vinit z něčeho nezákonného, když dali Sarkandra zatknouti a vyslýchati. V tomto smyslu jest tedy chápati obvinění moravských stavů z protikatolického záští a zuření, jež dosavadní katolická sarkandrovská literatura zdůrazňovala. Velmi názorné poučení pro toto zaujetí protikatolické vůbec a protisarkandrovské zvlášť jest jednání Václava Bítovského, Ctibora Žernovského, Petra Kopřického a Beneše Pražmy, jak je vylicuje ve své relaci Scintilla.

A ještě jedna okolnost, jež značně podpoří tvrzení, že v Sarkandrově procesu hrála značnou úlohu i osobní nenávist některých členů hrdelního soudu proti Sarkandrovi a jeho rodině vůbec. Vedle toho, že stavové zabrali majetek Sarkandrův v Holešově, sáhli i na majetek Sarkandrových příbuzných v Příboře. Dovídáme se o tom z listu Pavla a Salomeny Sarkandrových a dítek jejich bratří z Příbora z března 1622, adresovaného nejvyššímu kancléři království českého Zdeňku z Lobkovic.¹³⁹ Odtud se dovídáme, že Sarkandrova rodina v Příboře zakusila nepřátelství nekatolíků plnou měrou a zvláště před vánočními r. 1621, kdy byl Příbor emigrantským vojskem přepaden a spálen. Dojemná slova dopisu, líčící jejich utrpení si zaslouží, aby zde byla uvedena v plném rozsahu: „ . . . Jakož o tom dobrou vědomost míti ráčíte, kterak náš milý, s Pánem Bohem v nebi se radující vlastní bratr, cti-

hodný kněz Jan Sarkander, farář holešovský a V. Mti pana bratra, J. Mti pana Ladislava z Lobkovic, hejtmana markrabství moravského, slavné paměti, věrný služebník, od ukrutných tyranův a J. Mti císařské rebelantův, způsobem nejhoršího zločince a tohoto markrabství zrádce, jakoby s dobře jmenovaným J. Mtí pánem svým Kozáky (do Moravy) byl uvedl, jat, svázán, po několikrát tak ukrutně ohněm, sírou, smolou pálen, až i zarmordován jest. I ačkoliv sme my chudí, zarmoucení lidé za jiné neměli, než že na tom samým bratru naším milým přestanú a nás v pokoji zanechají, však se tak nestalo, nýbrž i my nebozí zarmoucení lidé, jakkoliv v zákampí (myslí se v zápolí), ven z cesty sme obydlí svá měli, od těchž tyranův dotčeného bratra našeho, mordýřův Pražmuóv, z Víckova, Třebovského, domnělého hejtmana z Žerotína, Bítovského, Žernovského a jiných, v Uhřích se potloukajících, když jsou před předešlými vánocemi (1621!) spolu s Uhry vpád do Moravy učinili, sme vyhledáni byli, a pro samé jméno to, že jsme Sarkandry slouli, ne křesťanským, než hůř nežli tureckým způsobem, když na město Příbor nočním časem nenadále připadli, všechno město spálili a v popel obrátili, mne níže psaného (Pavla S.), dověda se, že sem nebožtíka kněze Jana bratr, ukrutně svázali, mučili a napoli mrtvého, obnaženého odběhli, syna mně vzali a do Turek prodali, že suma k takové žebrotě nás jsou přivedli, že nebude-li J. Mti cí. obzvláštní milosti a milosrdenství, musíme duom od domu chodě, na starost žebrati.“ Že se tedy obracejí na něj o přímluvu,

protože už nebožtík pan z Lobkovic jim přislíbil, že se jich ujme a zastane „té nevinné krve bratra našeho a těch křivd, které se (i) někdy knězi Mikulášovi, druhému bratru našemu, i nám všem staly a nám, aby se náprava stala.“

K tomuto listu není snad potřebí dlouhého vysvětlování. Jenom tolik snad dostačí podotknouti, že jej uveřejnil dr. Hrubý. Ve své práci však ho nepřipomíná, ačkoliv jest důležitým svědectvím pro poznání pozadí jednání odpůrců Sarkandrových.

Ale ještě jedna důležitá věc. Katolická literatura sarkandrovská zdůrazňuje náboženskou podstatu Sarkandrova procesu a přece, jak píše dr. Hrubý,¹⁴⁰ i v Římě se již při prvních pokusech o beatifikační řízení r. 1715 cítilo, že Sarkander nebyl mučedníkem náboženským, nýbrž politickým, takže prý proto tehdy i celé jednání na čas uvázlo.¹⁴¹ Podle něho jest tedy tato okolnost výrazným svědectvím, že Sarkandrův proces byl v Římě chápán jako politický a nikoliv náboženský. Jak to tedy, že dnešní katolická literatura tuto okolnost přechází a zdůrazňuje jeho mučednictví z důvodů náboženských?

Odpověď na tuto otázku není těžká, ba vlastně můžeme podati dokonce odpovědi několik. Odpovím proto nejdříve na samu tuto otázku a potom také ukáži, že ani tato věc není u dr. Hrubého podána správně.

První by tedy byla otázka, jak pomůže katolická historie zdůrazňovat náboženskou podstatu Sarkandrova mučení, když v Římě bylo celé beatifikační jednání na čas přerušeno jenom pro-

to, že se již tehdy cítilo, že Sarkandrův proces byl rázu politického.

Jest přece známo, jak se postupuje při beatifikaci či kanonisaci. Od nejstarších dob a zvláště pak od Urbana VIII., jenž seděl na trůně papežském právě v letech po smrti Sarkandrově (1623 až 1644), jest celý beatifikační proces přesně stanoven. A tu, abychom se příliš nešířili, jest v každém procesu ustanoven t. zv. promotor fidei, jehož povinností jest klásti všechny možné námitky proti beatifikaci potud, dokud nebudou všechny řádně zodpověděny a vyvráceny. Kdyby se snad nepodařilo některou jeho námitku řádně vyvrátiti, musí býti beatifikační proces přerušen, po případě dokonce i vůbec od něho upuštěno. Kdo jenom poněkud zná praxi Církve, ten ví, jaké námitky tyto promotoři fidei proti beatifikaci kladou. A v Sarkandrově beatifikačním procese se sama a na první pohled nabízela námitka, pronášena již v době Sarkandrova hrdelního procesu, že totiž Sarkander byl vyslýchán z důvodů politických a nikoliv náboženských. Tím však Církev nechtěla snad nějak prohlásiti, že by tato námitka měla skutečný historický podklad. Ale je zde ještě jedna věc,¹⁴² že totiž tato námitka nebyla ani promotorem fidei vyslovena, ale byla přetřásána v předběžné poradě o tom, je-li vůbec možno začíti beatifikační řízení. Tam byla také mimo jiné vyslovena pochybnost, nebyla-li důvodem k mučení pouze záležitost politická a nikoliv nenávisť víry katolické nebo nějaká jiná křesťanská ctnost. Uznáváno však též, že dostatečným důvodem k prohlášení

za mučedníka by mohla býti okolnost, že Sarkander byl nucen, aby vyzradil zpovědní tajemství, třebas toto tajemství nebylo prvotným, nýbrž jen druhotným podnětem k mučení. Ježto však záležitost se zpovědním tajemstvím souvisí se vpádem Poláků a nikoliv přímo s nějakou ctností, a ježto není jisto, zda vpád onen byl vskutku předmětem zpovědního tajemství, bylo v poradě vysloveno přesvědčení, že bude nutno pochybnost o skutečném mučednictví odstraniti důkazy o zázracích, stavších se přímlovou Jana Sarkandra. Bude-li tedy možno svědecky dokázati zázraky, ať starší či nové, že bude možno začíti skutečný proces v římské kongregaci. Ne-ní-li však takových zázraků, že je radno předběžného soudního řízení ani nezačínati. Toto rozhodnutí bylo oznámeno olomouckému biskupovi kard. Schrattenbachovi 1. prosince 1715, jenž však hned v dalším jednání nepokračoval, ale až teprve za pět let.¹⁴³

Vidíme tedy, že ani z této námitky, že Řím se také vyslovil o možnosti, že Sarkandrův proces byl rázu politického nelze uzavírat, že by tomu skutečně tak bylo. Řím vyslovil pochybnost, jak byla podle Sarkandrova životopisu nasnadě, ale blíže se o celé věci nevyjádřil.

A nyní druhou část odpovědi, totiž o tom, byl-li beatifikační proces v Římě zastaven pro podezření, že byl Sarkander mučedníkem politickým. Už v předchozím jsme viděli, že předběžná porada Kongregace obřadů vyzněla asi v tom smyslu, že kardinál má podati soupis zázraků, které se staly na přímlovu Jana Sarkandra, aby se

tak odstranily jakékoliv pochybnosti o podstatě Sarkandrova mučení. Jest tedy přerušení jednání přičísti právě tomu, že bylo nutno pořizovati seznam zázraků na Sarkandrovu přímluvu svatých a ne okolnosti, že v Sarkandrově umučení se cítilo politické pozadí a nikoliv důvody náboženské, jak dovozuje dr. Hrubý.

PROČ BYL SARKANDER

BLAHOŘEČEN?

Dr. Hrubý se domnívá, že podnětem Sarkandrově beatifikaci byla „legenda“ o zázračném zachránění Holešova od Lisovčíků,¹⁴⁴ „jež jest v díle Schwarzově podána se vši výmluvnou účinností.“ Bylo již shora ukázáno na skutečnou podstatu celé záležitosti a nyní bude třeba aspoň krátce naznačiti, že podnětem k zahájení beatifikačního procesu bylo něco jiného než Hrubým „odhalená“ legenda, že to bylo jeho hrdinství, s nímž snášel své mučení a neochvějné zachování zpovědního tajemství.

O Sarkandrově mučednictví byli pevně přesvědčeni už jeho současníci. Máme celou řadu dokladů pro toto přesvědčení a to hned od Sarkandrově smrti. Bolestná, ale současně i hrdinná smrt Sarkandrova vyvolala u katolíků radostný obdiv a nelíčenou úctu, která byla ještě více roznícena divem, který se stal po smrti Sarkandrově a který zaznamenal ve své relaci Scintilla¹⁴⁵ a olomoucká kronika.¹⁴⁶ To souhlasně potvrzuje i nápis, vytesaný na Sarkandrově náhrobku: „... jeho tělo, ač celé, až na samé vnitřnosti i s několika žebry neustálým plamenem bylo popáleno, osm dní zůstavší nepohřbeno, podivuhodnou vůní obcerstvovalo zbožné přítomné. Tvář, za živa vyzáblá a bledá, po smrti jevila se jako růžová a červená. To a mnoho jiného do svědčí očití svědkové...“¹⁴⁷ V této okolnosti byl

spatřován důkaz, že i Bůh přijal se zalíbením Sarkandrovu oběť a odměnil jej korunou milosti.¹⁴⁸ Což tu tedy divu, že i jeho mrtvola byla oblečena do kněžského roucha barvy mučedníků.¹⁴⁹ Tím mělo býti vyjádřeno přesvědčení současných katolíků olomouckých, že Sarkander jako svatý mučedník nepotřebuje se před tváří Boží představit ve fialovém rouše kajícího, nýbrž v červeném rouše mučedníka.

Avšak vedle této okolnosti máme výslovné svědectví, jak se na Sarkandrovu smrt dívali jeho současníci. Na prvním místě důležité v tomto ohledu jest svědectví náhrobních kamenů, jež byly kdysi umístěny u jeho hrobu. Pominu ostatní nápisy, jež mluví o Sarkandrovi jako o mučedníku a připomenu jen nápis, který dali nad jeho hrobem vytesati jeho bratři Mikuláš a Pavel v r. 1622. Jeho úvod zní: „Důstojnému pánu Janu Sarkandrovi ze Skočova, mistru filosofie, faráři holešovskému, *slavnému mučedníku Kristovu*, bratru svému přemilému. *Oroduj za bratry své a veškeré příbuzenstvo své, blažený mučedníku.*“ V dalším pak jest Sarkander přirovnáván k sv. Vavřinci, známému mučedníku doby starokřesťanské, jenž byl rovněž jako Sarkander pálen.¹⁵⁰

Jest možná námitka proti tomuto nápisu a to ta, že jeho znění bylo diktováno bratrskou láskou věnovatelů tohoto pomníku, ale proti této námitce jest možná zase námitka, proč byl Sarkander pochován zrovna v kapli sv. Vavřince a druhá, mnohem závažnější, kterou připomenul již Středovský, proč kardinál Dietrichštejn, zná-

mý obhájce víry, nezakázal tento nápis a nedal jej odstranit, když r. 1625 vyšlo nařízení papeže Urbana VIII. o tom, koho jest pokládati za světce.¹⁵¹ Odpověď na tuto námitku jest snadná: proto, že kardinál sám byl o Sarkandrově mučednictví za víru přesvědčen a byl i jeho opravdovým ctitelem. Máme o tom několik dokladů. Již 8. dubna 1620, tedy za tři týdny po Sarkandrově mučednické smrti píše kardinál císařskému tajemníku Pavlu Michnovi z Vacinova: „... Jan Sarkander, farář holešovský, podroben byv mučení, tak byl rozdrásán, že na celých prsou, zádech a bocích krutě byl pečen, až bylo viděti vnitřnosti a až byla popálena žebra, a že třetí týden na to s řídhou a příkladnou trpělivostí a stálostí duši Bohu odevzdal a *palmy mučednické* dosáhl.“¹⁵² A nedlouho po té požádal městského sudího olomouckého Scintillu, jenž byl přítomen celému procesu se Sarkandrem, aby mu vypsál jeho mučednický proces, což ten s radostí a ochotou učinil.¹⁵³ Někdo snad může v těchto věcech viděti zájem politicky angažovaného kardinála o události politické,¹⁵⁴ ale další doklad ukáže, že zde šlo o mučedníka náboženského a nikoliv politického. Kardinál si vyžádal od městského radního Mandela kousky pláten a vaty, které byly nasáklé mučednickou krví Sarkandrovou a uložil je v dómské sakristii mezi *ostatky svatých*. Tam se chovaly až do válek švédských, kdy byly s ostatními cennými věcmi uloupeny a odvečeny.¹⁵⁵ A konečně z úcty k Sarkandrovi zakázal Dietrichštejn r. 1630 jako zemský hejtman moravský vyslýchatí někoho trpným právem v kob-

ce, kde byl mučen Sarkander.¹⁵⁶ Z těchto všech dokladů viděti, že představitel Církve na Moravě, kardinál Dietrichštejn byl o pravé povaze Sarkandrova mučednictví plně přesvědčen a jej jako světce třebaš nekanonisovaného ctil.¹⁵⁷

A stejně hleděli na Sarkandrovu smrt i moravští katolíci. Odhlížíme-li už od listu Mikuláše Sarkandra kardinálu Dietrichštejnovi ze dne 7. července 1622,¹⁵⁸ kde jest Jan *dvakrát nazýván mučedníkem* a od listu příbuzných Sarkandrových z Příbora,¹⁵⁹ kde jest nazýván „*milý, s Pánem Bohem v nebi se radující vlastní bratr, ctihodný kněz Jan Sarkander slavné paměti, věrný služebník, od krutých tyranův a J. M. císař rebelantův, způsobem nejhoršího zločince markrabství tohoto zrádce . . . jat, svázán, po několikalet tak ukrutně ohněm, sírou, smolou pálen, mučen až i zamordován jest . . .*“, které možno vykládati jako projevy lásky příbuzenské, jest to na prvním místě zápis kroniky několikrát již zmíněného současného kronikáře olomouckého, který o smrti Sarkandrově praví, že „*zcela tiše a klidně bez nejmenšího hlásku netrpělivosti odevzdal svou duši Bohu, svému Stvořiteli, jemuž a víře v každé době, v pohánění i mučení, v životě i ve smrti zůstal věrný*“ a že proto nikterak nepochybuje, že „*se mu za to dostala v podíl koruna milosti v nebeské vlasti*“.¹⁶⁰ A rovněž i často zmíněná holešovská matrikula již r. 1621 zaznamenává, že Sarkander jest *mučedník*, jež *umučili bludaři*.¹⁶¹ Inventář fary příborské z r. 1625 mluví o staré komži, jež „*jest po nebožtíku knězi Janu Sarkandrovi, mučedlníku v rebelii*

učiněném“.¹⁶² R. 1627 nazývá Sarkandra zdounecký farář Aron Zemelka „Martyr Christi - Kristův mučedník“.¹⁶³ Judita Pražáková r. 1626 píše o „dobré paměti knězi Janu Sarkandrovi“.¹⁶⁴ A asi ve stejné době jest jeho mučednická smrt zachycena i na obrazech, z nichž nejstarší jest asi obraz vídeňského rytce Tobiáše Bidena,¹⁶⁵ který zpodobil Sarkandra na skřipci, potom asi stejně stará rytina Michala Senena¹⁶⁶ a rozměrný obraz, představující Sarkandrovo mučení, umístěný dnes v semináři v Olomouci¹⁶⁷ vedle celé řady obrazů v různých domech olomouckých nebo i některých šlechticů.¹⁶⁸

Sláva Sarkandrova, mající zdroj v jeho slavném mučednictví, roznesla se brzy po celém světě, jak svědčí okolnost, že již r. 1620 vyšel v Paříži spis, jehož nadpis v překladu zní: Velká krutost a tyranství, spáchané na osobě důst. Otce v Bohu a blaženého Jana Sarkandra, děkana a faráře v Holešově na Moravě, v království českém skrze převrácené bludaře a nevěrce r. 1620; soupis zázraků, které učinil po své smrti“.¹⁶⁹ A za devět let po Sarkandrově umučení vyšlo už k jeho počtě kázání v Polsku, které měl X. Fabián Birkowski. Nese název „Glos krwie b. Jozafata ... takže b. Jana Sarkandra, *meczeniká* Moráwskiego... V Krakowie 1629“.¹⁷⁰ Kazatel v něm srovnává Sarkandra se známým mučedníkem polským sv. Josafatem Kunciewičem, jenž rovněž v té době vykrvácel za víru. A nedlouho po té (r. 1637) vydal Leonard Mayer, děkan v Neuburku na Dunaji již v druhém vydání knihu „der Stammenbuch Mariae“, v níž se rovněž zmiňuje,

že Sarkander byl od rebelů a kacířů nevinně *umučen* a vypisuje i zázraky, které se nad jeho hrobem staly.¹⁷¹

Nejvýznamnějším projevem úcty k Sarkandrovi však jest jeho hrob. Hned od počátku jest cílem zbožných ctitelů, kteří zde hledají pomoc ve svých potřebách. Schwarzův předchůdce v úřadě faráře u Panny Marie na Předhradí olomouckém, kde byl Sarkander pohřben, Antonín Haubt, jenž se potom stal dómským vikářem, často Schwarzovi vyprávěl, že mnoho lidí, i vznešených, dávalo sloužití mše sv. v kapli sv. Vavřince u Sarkandrova hrobu, že na jeho hrobě klekávali, zažehovali zde svíce, vyhrabávali hlínu z pod kamene a chovali ji ve veliké úctě. A sám Haubt měl u sebe nádobku s touto hlínou a našli ji u něho také na jeho smrtelné posteli.¹⁷²

Snad těchto několik dokladů dostačí k důkazu, že Sarkander byl od nejstarší doby považován za mučedníka a jako mučedník také uctíván.

A nyní druhá otázka, totiž jak se hledělo v nejstarší době na Sarkandrovo zachování zpovědního tajemství. I proto máme doklad hned z doby Sarkandrova umučení. Jest jím jeho náhrobní kámen, na němž jest psáno, že Sarkander, „na skřipci jsa natažen, nižádným spíláním, pouty, přetržením svalů a žil, ohněm, sírou, pryskyřicí pohnouti se nedal, aby zjevil skrytý poklad sv. zpovědi . . .“¹⁷³ Uvážíme-li, že tento nápis byl napsán ještě za života Scintillova, jenž se osobně zúčastnil Sarkandrova mučení a hlavně ještě za

života některých nekatolických mučitelů Sarkandrových, vidíme, že se o zpovědní tajemství skutečně jednalo. Tomu nikterak neodporuje námitka beatifikační komise v Římě z r. 1715, že záležitost se zpovědním tajemstvím souvisí se vpádem Poláků a nikoliv přímo s nějakou ctností a že ani není jisto, zda onen vpád skutečně byl předmětem zpovědního tajemství a že proto není možno na základě toho Sarkandra prohlásit za blahoslaveného. Naznačil jsem už shora, jak opatrně Církev při beatifikačních procesech postupuje a tato námitka jest rovněž takovou opatrností, jež však ještě neprohlašuje, že se skutečně o něco podobného nejednalo. A že se jednalo o zpovědní tajemství, ukazuje relace Scintillova.¹⁷⁴ A toho přesvědčení bylo celé století XVII. i XVIII., jak ukazují jak zprávy písemné, tak i obrazy.¹⁷⁵ Ze všeho toho vidíme, co se na Sarkandrovi zdůrazňovalo. Bylo to jeho mučednictví a svátostné mlčení. Naopak však zase v celé bohaté sarkandrovské ikonografii máme jen velmi málo obrázků, na nichž by se zdůrazňovalo zázračné zachránění Holešova od Lisovčíků. Sám jsem našel jen jeden obrázek, na němž jest tato událost vyobrazena. Jest to jedna z četných rytin, jimiž jest vyzdobena modlitební kniha Sarkandrovského bratrstva ve Velkém Meziříčí.¹⁷⁶ Podle letočtetného nápisu pochází tato rytina z r. 1727.

A pro mučednictví za zpovědní tajemství svědčí i ta okolnost, že Sarkander jest uváděn ve spojitost s Janem Nepomuckým a to ještě dlouho před jednáním o jejich kanonisaci. Od nejstarší

doby máme řadu obrazů, kde jsou zobrazeni oba dva jako mučedníci za zpovědní tajemství. Podobný obraz jest v kapli semináře v Olomouci,¹⁷⁷ jedna doktorská these v archivu CM fakulty,¹⁷⁸ několik vyobrazení ve zmíněné modlitební knížce bratrstva meziříčského atd.¹⁷⁹ V modlitební knížce meziříčské jest dokonce i modlitba, aby Jan Nepomucký pomohl svému druhu v mučení k brzkému blahořečení.¹⁸⁰ A stejná myšlenka ozývá se i z kázání známého moravského barokního kazatele Jestřabského z r. 1697, v němž je podoba mezi českým a moravským mučedníkem za zpovědní tajemství rozvedena do nejmenších podrobností.¹⁸¹

A v tomto smyslu - mučednictví pro víru a zpovědní tajemství - neslo se také celé jednání o blahořečení v Římě a pro tyto dvě okolnosti byl také Sarkander prohlášen za blahoslaveného. Velmi poučné v tomto ohledu jest breve ze 12. srpna 1859, jímž papež dovoluje nazývati Sarkandra blahoslaveným pro jeho mučednictví, jehož se mu dostalo pro hájení zájmů Církve a pro zachování zpovědního tajemství. Nikde v této listině není ani nejmenší zmínky o zázračném zachránění Holešova, ačkoliv jest v ní Sarkandrův životopis vypsán dosti obšírně.¹⁸² A rovněž ani t. zv. II. nokturn z jeho svátku dne 17. března, jenž obsahuje Sarkandrův životopis se nikterak o zachránění Holešova nezmiňuje, ale staví do popředí právě mučednictví za víru a zpovědní tajemství.¹⁸³ A stejně jeho vytrvalost v mučení a o zachování zpovědního tajemství mluví i mešní orace ze Sarkandrova svátku, kte-

rý připadá na výroční den jeho mučednické smrti, totiž 17. březen: „Bože, jenž jsi blahosla-veného Jana, mučedníka svého posílil ctností vy-trvalosti při vyznání pravé víry a v zachování svátostného mlčení: popřej, prosíme, abychom byli jeho příklady posílení a jeho záštitou ochrá-nění proti všem protivenstvím.“¹⁸⁴

ZÁVĚR

Prošli jsme celou historií Sarkandrovu a viděli jsme, jak dalece byl dr. Hrubý informován, když chtěl postavit „záhadu o Janu Sarkandrovi“ do nového světla. Ukázali jsme na klady jeho práce i na její vady a došli jsme k poznání, že sice v práci dr. Hrubého jsou některé věci nové, ale že tyto klady nedovedou vyvážit zápor jeho práce. Celkem možno říci, že celá práce Hrubého jest jenom velmi málo hodnotným přínosem sarkandrovské literatury a že jí není kniha badání o Sarkandrovi nikterak uzavřena, že naopak právě nyní bude třeba ještě mnoho práce, aby „záhada“ kolem jeho života a smrti byla lépe osvětlena.

POZNÁMKY

¹ ČČH 1939, str. 236-271 a str. 455-478.

² Tlumočil je olomoucký Našinec.

³ Roč. 1939, str. 52.

⁴ Jejich popis viz u Tenory-Foltynovského: Bl. Jan Sarkander. Jeho doba, život a blahoslavení. Ke třístaletému výročí jeho smrti napsali Jan Tenora a dr. Josef Foltynovský. V Olomouci 1920. Tato kniha jest až dosud nejlepší a nejúplnější životopis bl. Jana Sarkandra a byla také hlavním pramenem pro práci dr. Hrubého. (Zkracuji TF.)

⁵ Chová se ve farním archivu v Holešově. Pro Sarkandrův životopis jí užil už Schwarz-Středovský, Rubinus Moraviae a po něm i ostatní Sarkandrovi životopisci, hlavně Procházka (Matěj Procházka, Život bl. Jana Sarkandra, mučedníka, Brno 1861), jenž uveřejnil odtud i Sarkandrové listy, týkající se holešovských desátek, a konečně TF, kteří uvádějí i její popis, obsah a dobu vzniku. (Omylem podle Matrikule však kladou za termín a quo rok 1620, protože matrikula uvádí, že holešovský farář Petr Simonides byl odveden 3. října 1620 místo správného 3. října 1621).

⁶ Viz pozn. čís. 4.

⁷ Oddělení Sarcandrina.

⁸ Viz pozn. 81, 82, 83.

⁹ Hrubý píše, že po vymezení S. z Boskovic Zástřizlův protireformační elán ochladl. V AAK jsou však listiny (Volná akta 1616) svědčící, že Zástřizl i po odchodu S. presentoval na bosk. faru katolické faráře.

¹⁰ O rozličných věcech a zázracích Božích, kteréž se udály při městě Holešově i okolo Holešova. Rkp. zem. ského archivu moravského v Brně, čís. F. M. 966. Vyдалa ji dr. Vlasta Fialová pod názvem Kronika holešovská 1615-1645, Holešov 1940.

¹¹ Už sama okolnost, že kronikář začíná svou kroniku líčením počátku katolické reformace je pro jeho smýšlení příznačná. Že měl od katolicismu značný odstup ukazuje mimo jiné už i to, že ani nevěděl, na jaký titul byl farní kostel posvěcen. Píše, že jesuité dali

kostelu jméno František, zatím co kostel byl však posvěcen ke cti Nanebevzetí Panny Marie.

¹² Zpráva o misiích v Holešově v zemském archivu mor. v Brně, Cerroniho sbírka II. čís. 17, fol. 115 a 116. Skoro doslovně přejata do díla J. Schmidl: *Historia Societatis Jesu* prov. boh. sv. II. str. 785 a další sv. III. str. 34 a další.

¹³ Originál této kroniky jest ztracen, ale opisů existuje celá řada, na př. v měst. archivu v Olomouci, v konsist. registr. odd. Sarcandrina, v arcib. archivu v Kroměříži a j. Výpisky z ní má Středovský v Apografech z r. 1709 (sv. X.). Tiskem vydal ji B. Dudík v D'Elvertových *Schriften* sv. I. str. 1-54.

¹⁴ Uvádí i drastický citát z Komenského *Historie persekucí*, jak prý jesuita Drachovský mučil v Holešově ty, kteří nechtěli přestoupit ke katolictví. Již z pouhého přečtení citátu však čtenář vidí, že takové jednání by bylo velmi nerozumné a jesuité že tak jistě nejednali, neboť věděli, že mnohem více se dá udělat po dobrém než po zlém. Řádové stanovy jim dosti srozumitelně dávaly na jevo, jak si při misiích mají počínati. Ale jako nejlepší obhajobu možno snad uvést okolnost, že současně s Drachovským působil v Holešově i jeden z nejlepších misionářů jezuitských P. Chanovský. Způsob jeho apoštolování líčí jeho spolubratr P. Jan Tanner T. J. v knize „Muž apoštolský aneb život a ctnosti ctihodného patera Alberta Chanovského...“ Praha 1680. Není zde možno vylíčiti celé misijní dílo P. Chanovského, ale tolik nutno s vydavatelem díla Tannerova Dr. Jos. Vašicou konstatovat, že životopis P. Chanovského měl býti odpovědí na obžalobu jezuitů v Římě od kapucína P. Valeriána de Magni, že prý jesuité násilím obracejí na katolickou víru. Dr. Vašica, uznávaná autorita v těchto otázkách, praví, že „nemohlo být účinnější obhajoby jezuitských misijních metod, nežli toto prosté vypsání životních osudů P. Chanovského, u něhož se apoštolská svoboda pojila podivuhodně s krajní obětavostí.“ (Vašica, Jan Tanner T. J., *Život a ctnosti P. Alberta Chanovského*, Praha 1932, str. 179 a další.) A takovým misionářem nebyl jen P. Chanovský, ale v řádu jezuitském jich

byla celá řada, a dokonce i po Bílé Hoře, kdy se o ukrutnosti jesuitů vyprávějí celé legendy. Mezi nejlepší jezuitské misionáře vůbec patřil Bohuslav Balbín, jemuž jistě nikdo dnes neupře, že náležel mezi nejlepší syny našeho národa. A ten jako odpověď na osočení Valeriána de Magni napsal r. 1657 Tannerovi dopis, v němž ho žádá, aby dokázal nesprávnost tvrzení de Magniho a podotýká: „Já sám (aniž se tím chlubím) vím, že před reformací na panství pana Kolovrata v Rychnově a také na statcích pana z Bubna... přes 600 mužů (a asi 400 žen) bylo mnou obráceno bez násilí. V kostele při kázáních dávali mi otázky a vyslovovali pochybnosti a konečně na obojím panství... byli všichni obráceni. Na posledním 1400 venkovanů, aniž jsem k tomu použil jediného zlého slovíčka, bylo v kostele obráceno.“ (B. Benetka, P. B. Balbín T. J., kněz, učenec, vlastenec. Vítězové roč. VI. seš. 4. str. 13-14.) A podobně si počínal i jiný jezuitský misionář P. Bedřich Bridel, známý barokní básník český, jak o něm dokazuje v jeho životopise zmíněný již dr. J. Vašica (Josef Vašica, České literární baroko, Praha 1938, str. 25 a další). - Komenského vyprávění o počínání P. Drachovského není nic jiného, než legenda, jež má za účel vzbudit u čtenářů soucit s pronásledovanými bratřími, jež má podklad v trestech a pokutách, jimiž trestala neposlušné poddané vrchnost, jak se dočítáme v kronice holešovské (U Fialové na str. 73, 74, 75).

¹⁵ Tak na př. Vilém Pražma převedl České bratry ve Vlkoši a Břestě k protestantismu, aniž při tom dbal jejich protestů (Viz o tom J. Horák, O té naší Hané), Jan Skrbenský z Hříště katolické poddané na panství fulneckém k protestantismu (Dr. A. Turek, Jan Skrbenský z Hříště na Fulneku a Dřevohosticích v Našem Valašsku, roč. VI. seš. 1. a 2.) Bedřich Vojsko z Bogdunčovic a na Količíně zbraňoval ještě r. 1625 docházeti svým poddaným z Količina na nedělní bohoslužby (Wolný, Kirchl. Top. III. str. 292) a j. A. Hrubý sám v Moravských korespondencích uvádí příklad na městečku Doubravníku, kde během čtyřiceti let byli poddaní převedeni pětkrát na novou víru (sv. I.).

¹⁶ Hrubý líčí reformaci kostela ve Vel. Meziříčí, kterou provedl bratr Jana Sarkandra Mikuláš a pozastavuje se nad tím, že prý dal potom dokonce i „zazděné ciborium nebo armárku, v kteréž se Boží Tělo chová, zase vylámati a obnoviti“. Že dal ciborium čili armárku zase vylámati a obnoviti ukazuje jenom na to, že ji uvedl do stavu, ve kterém byla před tím, než kostel zabrali nekatolíci. Nekatolíci tedy po zabrání upravovali také kostel podle svého. A podobně bylo tomu i s úpravami, jež musely býti podniknuty v kostele holešovském, který si také nekatolíci upravili po zabrání podle svého. Dočítáme se o jejich činnosti v matrikule, jíž Hrubý neměl v rukou!

¹⁷ Dostačí snad poukázati vedle v předešlé poznámce uvedených příkladů na to, co protestanté udělali s chrámem sv. Víta v Praze v r. 1619!

¹⁸ Kons. archiv v Olomouci, odd. Sarcandrina. Otištěn u TF, str. 649 a další.

¹⁹ U TF str. 535.

²⁰ ČČH 1939, str. 473.

²¹ Roč. 1939, str. 52.

²² ČČH 1939, str. 473.

²³ Tamtéž, str. 244.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Josef Pekař, Bílá Hora, Praha 1922, str. 24 a další.

²⁶ TF, str. 367 a další.

²⁷ Na př. na str. 346, 347.

²⁸ Fr. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské, Brno 1900-5, sv. III., str. 397. Tamtéž vypočítává některé významnější katolické pány a výslovně vyvrací tvrzení, jakoby katolických vrchností na Moravě byla jenom hrstka.

²⁹ Vypravuje o tom Schmidl, Historia Soc. Jesu, sv. II. str. 727 a další.

³⁰ ČČH, str. 473. U TF str. 636 a další.

³¹ ČČH, str. 472.

³² AAK, Volná Akta 1616. O jeho vysvěcení na kněze v Holešově viz u Schmidla, sv. II. str. 785 a další.

³³ ČČH 1939, str. 245.

³⁴ Tamtéž, str. 472.

³⁵ Sv. III. str.

³⁶ Podle TF, str. 46.

³⁷ List kard. Dietrichštejna Václ. Pergerovi, kapl. v Opavě, z 18. června 1609 v kons. archivu v Olomouci, Sarcandrina. U TF str. 646.

³⁸ List kard. Dietrichštejna kapitule olom. z 15. července 1609, koncept v AAK, Parochialia Jaktař. U TF str. 647, a list téhož ze stejného dne Václavu Pergerovi v kons. archivu v Olomouci, odd. Sarcandrina.

³⁹ U TF, str. 528 a další.

⁴⁰ Tamtéž, str. 534 a další.

⁴¹ Tamtéž, str. 536 a další.

⁴² Tamtéž, str. 538 a další.

⁴³ Tamtéž, str. 539 a další. Koncept investiční listiny v AAK, Volná akta 1616. Protože žádný z dosavadních Sarkandrových životopisců tuto listinu neuvádí (ani TF), podávám zde celé její znění. Protože se však jednalo současně o obsazení fary v Budišově, Újezdci, Drahanovicích, Pržně, Fryštátě a Holešově, byly v konceptu příslušné údaje o jednotlivých farách a doplnil je teprve čistopisec v dekretch. „Franciscus etc. Protector. Notum facimus tenore presentium, quod ad petitionem et instantiam Magnifici et Generosi Dni Dni... in... ad Ecclesiam parochialem... vacantem per... (cuius quidem Ecclesiae juspatronatus ad praefatum dominum pertinet) honorabilem in Christo nobis dilectum... in parochum legitimum et plebanum institui-mus ipsumque (facta prius fidei catholicae professione) in Dei Nomine autoritate nostra ordinaria super eadem parochiali Ecclesia investimus et confirmamus: curam animarum ac regimen dictae Ecclesiae tam in spiritualibus quam in temporalibus eidem commitentes. Quocirca mandamus... ut praefatum... in realem, actua-lem et corporalem saepedictae parochiae in... possessionem inducat, faciatque ei de fructibus et proventibus illius universis, locis et temporibus opportunis, integre responderi. In quorum fidem etc. Datae Olomucii in aedibus nostris episcopalibus XXVI. Aprilis MDCXVI.

⁴⁴ „... utpote cuius lubricum et mutabile ingenium facit, quod cum parochianis minus quiete vivere possis.“

List kard. Dietrichštejna Sarkandrovi z 12. července 1611 u TF, str. 656.

⁴⁵ „Praestit autem hoc exulcerato tempore, quo subditos alienos ad exactum illum et omnibus numeris absolutum religionis catholicae cultum et ordinem cogere difficile est, vulgaris linguae cantiunculas dissimulando tolerare, quam novitates aliquas cum vulgi perturbatione sine nostro scitu instituere.“ Tamtéž.

⁴⁶ Srovnej o tom Fr. Šigut, Čtyři kapitoly o bl. Janu Sarkandrovi, Valaš. Meziříčí 1939, str. 29 a další.

⁴⁷ Mnohem ostřeji však káral kardinál olomouckou kapitolu pro zpěv na Božím Těle téhož roku! Viz o tom jeho list v AAK, Volná akta 1616.

⁴⁸ List kard. Dietrichštejna Vavřinci Zwetlerovi z 9. listopadu 1617, v kons. archivu v Olomouci, odd. Sarcandrina. U TF str. 670. Je to odpověď na žádost městské rady kroměřížské z 6. listopadu 1617, aby kardinál jmenoval na uprázdněné místo kroměřížského děkana Sarkandra. Městská rada dává tam Sarkandrovi vysvědčení, že jest „člověk pokojný a dobrého života a příkladu“! Kons. archiv v Olomouci, odd. Sarcandrina. U TF, str. 669.

⁴⁹ „Joannes Sarcander Parochus Holeschoviensis torture subjectus adeo excarnificatus est, ut toto pectore, tergo atque lateribus iisque usque ad viscerum apparitionem et costarum adustionem crudeliter assus tertia post septimana, raro patientiae et constantiae exemplo ultimum Deo spiritum reddidit... palmamque martyrii fuerit consecutus. TF, str. 694.

⁵⁰ ČČH 1939, str. 244.

⁵¹ Tamtéž, str. 242.

⁵² Tamtéž, str. 446 a další.

⁵³ Blíže o něm pojednává TF, str. 177 a další a Kameníček, Sněmy, sv. III., str. 402—404.

⁵⁴ Hrubý ještě r. 1609 dává Matyáší titul arcikníže, ačkoliv již 19. listopadu 1608 byl korunován na krále uherského. Stejně nesprávný je údaj (str. 251), že Matyáš byl přijat za pána Moravy r. 1609. Stalo se tak již na srpnovém sněmu 1608. Srovnej TF, str. 192 a další.

⁵⁵ O tom u TF, str 530 a další.

⁵⁶ „Adiicit dolere se quod tot pericula subierit, tot itinera confecerit et facere paratus fuerit pro fratre, qui sua fuga omnia nunc in desperationem usque et perniciem deduxerit.“ Ze zprávy biskupského oficiála Wakerera z prosince 1609 a kons. archivu v Olomouci, odd. Sarcandrina. U TF. str. 649.

⁵⁷ Podobný vliv podle Hrubého měly jezuitské školy i na Berku z Dubé, který začal katolickou obnovu na panství velkomeziříčském (ČČH str. 239) a na Ladislava z Lobkovic, jenž začal reformaci holešovskou (tamtéž, str. 246). Jesuité přece nemohli vychovávat své chovance k tomu, aby vykonávali reformaci nekatolic-kou!

⁵⁸ ČČH 1939, str. 472.

⁵⁹ Z dosavadních životopisců Sarkandrových uvádí tuto zprávu pouze Hrubý, ale s nesprávnou citací. Není ve II. sv., nýbrž až ve III. str. 34.

^{59a} List Sarkandrův z 22. října 1619 Ladislavu Lobkovicovi. Uveřejnili TF str. 675. Jeho překlad tamtéž na str. 557 a další. Výrazu „Sede vacante“ však TF neporozuměli a překládají „ono místo (t. j. fara holešovská) jest uprázdněno“. Správně však to znamená: když biskupský stolec jest uprázdněn má kroměřížský děkan presentovati nového faráře do Holešova. Kard. Dietrichštejn musel, jak známo, z Moravy utéci a jeho zástupcem stal se kroměřížský děkan.

^{59b} ČČH 1939, str. 472.

⁶⁰ ČČH 1939, str. 473.

⁶¹ Mešní orace z jeho svátku 17. března.

⁶² ČČH, 1939, str. 245 a další.

⁶³ Schmidl (Historia sv. II. str. 785) uvádí, že manželka Lobkovicova Anna Eliška ze Salmů vynikala nad ostatní ženy svou zarytostí protikatolickou.

⁶⁴ AAK, kop. čís. 39, fol. 190.

⁶⁵ ČČH 1939, str. 249.

⁶⁶ „... postquam dicta Anna Maria S. Rom. Ecclesiae reconcilianta sub eiusdem S. R. E. obedientia vivere et mori professa fuerit judicialiterque coram notario et testibus abiuraverit, et dum modo propter hoc rapta non fuerit...“ AAK, kop. čís. 39, fol. 191.

⁶⁷ Gr. Wolný, Kirchliche Topographie von Mähren, sv. III. str. 261.

⁶⁸ Tak konstatuje podle Schmidla (sv. II. str. 785 a další) Hrubý (ČČH 1939, str. 248).

⁶⁹ Patent uveřejněn u Kameníčka, Sněmy, sv. III. Přídatky str. 661.

⁷⁰ ČČH, 1939, str. 254 a další.

⁷¹ Str. 542 a další.

⁷² Matrikula, fol. 3 a další. List Sarkandrův Lobkovici v této věci uveřejněn TF, str. 657.

⁷³ Matrikula, fol. 24. Poražení desátku naturálního stalo se podle privilegia Viléma Kurovského z Vrchlabí, který v letech 1609-1616 držel Prusinovice, kam patřila i ves Chomýž. Poražení se však týkalo pouze Chomýže.

⁷⁴ TF, str. 542 a 547.

⁷⁵ ČČH 1939, str. 255.

⁷⁶ Str. 546.

⁷⁷ ČČH 1939, str. 472.

⁷⁸ Fol. 17 a další.

⁷⁹ Tamtéž, fol. 15.

⁸⁰ „Viderint igitur parochi, ne quid damni... Ecclesiam (t. j. farní kostel) pati permitant. Matrikula, fol. 19.

⁸¹ AAK, Kop. 32, fol. 65, 160, 207, 229.

⁸² Kameníček, Sněmy, sv. III., str. 396.

⁸³ AAK, Parochialia Holešov. List z 28. dubna 1602.

⁸⁴ Na př. str. 242, 244.

⁸⁵ Str. 256 a další.

⁸⁶ TF, str. 566 a další.

⁸⁷ Tamtéž, str. 560 a další. Tam i příslušná literatura.

⁸⁸ Jeho jméno uvádí se ve dvou formách: Ulersdorfer a Ulersdorf. TF užívají formy druhé, již jsem se přidržel i zde.

⁸⁹ „Vědouce pak pan Vilím Ullerštorfar z Němčího...“ (o rozkazu, který dal Lobkovic zámeckému kaplanu).

⁹⁰ ČČH 1939, str. 447.

⁹¹ V „Sarkandrovce“ v Olomouci, dolní kaple.

⁹² Uveřejnil Hrubý, Moravské koresp. sv. I., str. 200 a další.

⁹³ „... Dominus Georgius Jaroměský, civis Holess-

viensis et Rybnicensis dominii in Silesia tunc temporis capitaneus.“ Matrikula, fol. 5.

⁹⁴ Str. 264 a další.

⁹⁵ Str. 688 a další.

⁹⁶ Str. 267.

⁹⁷ Datum narození uvádí Hrubý, ČČH 1939, str. 270.

⁹⁸ Na př. na str. 260, 262.

⁹⁹ Píše o tom v předmluvě k životopisu Sarkandrovu.

¹⁰⁰ Arcib. knihovna v Kroměříži, Středovského Apographa sv. X.

¹⁰¹ Wolný, Kirchl. Top. III. str. 251.

¹⁰² Ve farním archivu. V první části obsahuje opis matrikuly a různé zprávy z dějin kostela a farnosti, v druhé má matriční zápisy. Mimo jiné jsou tam na př. zápisy o tom, že nekatoličtí faráři odpírali katolíkům pohřby a pod.

¹⁰³ V suplice císaře Ferdinandovi II. z 5. června 1624. Uveřejnil Hrubý, Mor. koresp. sv. I. str. 448, pozn.

¹⁰⁴ ČČH 1939, str. 248, pozn. 1.

¹⁰⁵ Historia sv. II., str. 785.

¹⁰⁶ „Quo vero gradu inter Moraviae parochias olim fuerit (holešovská fara) coniectura quorundam est, aliquam fuisse praelaturam decanalem, cuius etiam titulo ultimus haereticus huius loci minister Mathaeus Capsander a suis insigniebatur.“ Matrikula, fol. 11.

¹⁰⁷ AAK, kop. 39, fol. 71. Obsah listu uveřejňují TF str. 274. Zmínka o děkanství Kapsandrově jest i u Kvasničky, Holešovský okres str. 82. (Ve Vlastivědě mor.)

¹⁰⁸ Rubinus Moraviae, str. 153.

¹⁰⁹ Sv. IV. čís. 125.

¹¹⁰ List uveřejnil TF, str. 695 a další.

¹¹¹ Jeden takový uveřejňuje V. Kašpar, České nebe, str. 339. V. Ioan. Sarcander Paroch: et Decan. Hol.

¹¹² Mor. korespondence sv. I. str. 448, pozn.

¹¹³ La grande cruauté et tyrannie exercée en ... Jean Sarcander, doyen pasteur de Holoshouen en Moravie atd. Uvádí TF str. 456 a další.

¹¹⁴ Originál v lobkovickém archivu v Roudnici L 8/4. Uveřejnil Hrubý, ČČH 1939, str. 474 a další.

¹¹⁵ Str. 266.

- ¹¹⁶ Na str. 578, pozn. 22.
- ¹¹⁷ Srovnej o tom Šigut, Čtyři kapitoly o bl. Janu Sarkandrovi, str. 56 a další.
- ¹¹⁸ Viz pozn. 98.
- ¹¹⁹ Farářem holešovským stal se r. 1669.
- ¹²⁰ Crugerius, Sacri pulveres, sv. I. str. 485-490.
- ¹²¹ Sv. I. str. 448.
- ¹²² Ten psal o nálezu v Našinci 17. června 1933.
- ¹²³ ČČH 1939, str. 270.
- ¹²⁴ Tamtéž, str. 473.
- ¹²⁵ Str. 590 a další.
- ¹²⁶ Srovnej u TF, str. 459-460. Akta mají na př. v arcibiskupské knihovně v Kroměříži.
- ¹²⁷ Odd. Sarcandrina.
- ¹²⁸ ČČH 1939, str. 445 a další.
- ¹²⁹ Tamtéž, str. 446 a další.
- ¹³⁰ „Er solle sich nicht darauff verlassen, sintenmahlen man sein nach seiner Platten alhier gar wenig Verschoenen würde; (den der solche ausstheilet) hat nichts mehr im Landt zueschaffen, sondern Sie sind Ahn Jetzo herren undt haben zuegebietten“. Zpráva Jana Scintilly z r. 1621 kard. Dietrichštejnovi, fol. 2. U TF str. 678.
- ¹³¹ Podle listu Pražákové.
- ¹³² ČČH 1939, str. 265 a další.
- ¹³³ „... naposledy, nebohý člověk, jsouce (v) takových těžkostech, něco od zimy, něco od hrozných strachů roz-nemohouce se v tejj šatlavě... v domě J. Mti páně zemřel...“ ČČH 1939, str. 475.
- ¹³⁴ Hrubý, Mor. koresp., sv. I. str. 414.
- ¹³⁵ 20. března 1621.
- ¹³⁶ Zpráva Scintillova fol. 5, TF. str. 682.
- ¹³⁷ Tamtéž, fol. 6, TF. str. 683.
- ¹³⁸ Tamtéž.
- ¹³⁹ Uveřejnil jej Hrubý, Mor. koresp. sv. I. str. 200 a další.
- ¹⁴⁰ ČČH 1939, str. 467.
- ¹⁴¹ O tom viz u TF, str. 593 a další.
- ¹⁴² Tamtéž.
- ¹⁴³ List uveřejněn u TF, str. 697.
- ¹⁴⁴ ČČH 1939, str. 264.

- ¹⁴⁵ Fol. 8b, u TF. str. 686.
- ¹⁴⁶ Fol. 126, u TF. str. 693.
- ¹⁴⁷ U TF. str. 587.
- ¹⁴⁸ Fol. 124, u TF str. 692.
- ¹⁴⁹ Schwarz, Rubinus, str. 123.
- ¹⁵⁰ Celé znění viz u TF str. 587.
- ¹⁵¹ Rubinus, str. 142.
- ¹⁵² Uveřejnili jej TF str. 694.
- ¹⁵³ Scintillova zpráva u TF str. 677-688.
- ¹⁵⁴ Podle Hrubého (ČČH 1939, str. 445) měla prý Scintillova relace za účel očištění Scintilly a zlepšení jeho reputace, když vlastně byl také kompromitován tím, že zůstal ve službě protestantské vlády.
- ¹⁵⁵ Schwarz, Rubinus str. 134.
- ¹⁵⁶ TF str. 591.
- ¹⁵⁷ Schwarz poznamenává (Rubinus str. 137), že při spatření zatčeného Bítovského r. 1628 pravil kardinál se slzami v očích přítomným šlechticům: „Co už to pomůže mně a jemu, když můj Sarkander je už pryč. Běda! Sarkandře, otče můj Sarkandře, kdo mně dá, abych umřel pro tebe?“ O historičnosti těchto slov může se pochybovat, ale při dobré informovanosti Schwarzově, který nezameškal žádné příležitosti k informacím o Sarkandrovi, můžeme je přijat docela dobře jako informaci některého účastníka této příhody, který ji po letech Schwarzovi pověděl.
- ¹⁵⁸ Uveřejněn u TF. str. 694 a další.
- ¹⁵⁹ Uveřejněn v Mor. koresp. sv. I. str. 200 a další.
- ¹⁶⁰ Fol. 123-124, u TF str. 692.
- ¹⁶¹ Fol. 36.
- ¹⁶² Uvádí Středovský, Apographa, sv. X. str. 28.
- ¹⁶³ TF str. 579.
- ¹⁶⁴ ČČH 1939, str. 475.
- ¹⁶⁵ Nápis uvádí Schwarz, Rubinus, str. 131 a 145.
- ¹⁶⁶ Tamtéž, str. 132 a další.
- ¹⁶⁷ Jeho reprodukce u TF, str. 576.
- ¹⁶⁸ Celou řadu jich uvádí už Schwarz a hlavně Matěj Procházka, Život bl. Jana Sarkandra, str. 1001 a další.
- ¹⁶⁹ Uvádí jej TF str. 456 a další.
- ¹⁷⁰ Tamtéž, str. 457.

¹⁷¹ Uvádí již Schwarz. V seznamu sarkandrovské literatury u TF str. 463.

¹⁷² Schwarz, Rubinus str. 129 a další.

¹⁷³ TF str. 587.

¹⁷⁴ Fol. 6, u TF str. 683.

¹⁷⁵ To na př. zdůrazňuje titulní obrázek ve Schwarzově Rubinus Moraviae a j.

¹⁷⁶ Její reprodukci jsem uveřejnil ve Čtyřech kapitolách, str. 8.

¹⁷⁷ Jeho autorem jest slavný olomoucký malíř Handke. Obrázek byl vydán i jako barvotisk.

¹⁷⁸ Archiv CM. bohoslovecké fakulty.

¹⁷⁹ Str. 175. Pod obrázkem jest nápis: Altare ad Sepulchrum Venerabilis Joannis Sarcandri. Podle toho jest to tedy vyobrazení oltáře v kostele Panny Marie na Předhradí, kde byl Sarkander pochován.

¹⁸⁰ Str. 176 a další.

¹⁸¹ Srovnej o tom můj článek: „Kázání o bl. Janu Sarkandrovi z r. 1697“ v Apoštolátě sv. Cyrila a Metoděje 1939.

¹⁸² Uveřejnili TF str. 732 a další.

¹⁸³ Breviarium romanum k 17. březnu.

¹⁸⁴ „Deus, qui beatum Joannem Martyrem tuum in confessione verae fidei et sacramentalis silentii custodia, virtute constantiae roborasti: praesta, quaesumus; ut contra adversa omnia ejus muniamur exemplis, et protegamur auxiliis.“

O. M. D. G.

O B S A H

<i>Úvodem</i>	9
<i>Zásadní chyby práce dr. Hrubého</i>	13
<i>O Sarkandrově povaze</i>	20
<i>Jak došlo v Holešově k protireformaci</i>	30
<i>Sarkandrový spory o holešovské farní desátky</i>	33
<i>Sarkandrova účast v životě politickém</i>	39
<i>Zachránění Holešova Sarkandrem legendou?</i>	44
<i>O podstatě Sarkandrova procesu</i>	59
<i>Proč byl Sarkander blahořečen?</i>	70
<i>Závěr</i>	79
<i>Poznámky</i>	81

*František Šigut, Obrana bl. Jana Sarkandra
proti útokům dr. Františka Hrubého.*

Vydal „Velehrad“, nakladatelství dobré knihy v Olomouci. Vytiskly Lidové závody tiskařské a nakladatelské, spol. s r. o. v Olomouci l. P. 1940.

DOPORUČUJEME

**Dr. M. S. Braito: Život. Ce-
na 25 K brož., váz. 35 K.**

**Dr. F. Cinek: Velehrad víry.
Cena brož. 30 K, váz. 40 K.**

**Dr. F. Cinek: Mše svatá v
bohoslužebném řádu cír-
kevního roku. Díl I. až IV.
Cena váz. 200 K.**

**Dr. F. Cinek: Velehradská
basilika. Cena brož. 7 K.**

**Dr. F. Cinek: K náboženské
otázce v prvních letech naší
samostatnosti. Cena brož.
18 K.**

**Dr. R. Col: Biblická herme-
neutika. Cena 22 K.**

**Dr. R. Hurt: Dějiny cister-
ciáckého kláštera na Ve-
lehradě. I.-II. díl, cena brož.
120 K.**

**Dr. M. Laros: Zde jest evan-
gelium pro dnešek. I.-III.
díl. Cena brož. 75 K.**

**G. Ledit: Náboženství a ko-
munismus. Cena brož. 7 K.**

**Antonín Špale: Kniha pout-
níkova. Dva díly. Cena
brož. 150 K, váz. 200 K.**

**Dr. B. Vašek: Katolická akce.
Výzva Boží k laikům. Cena
brož. 15 K.**

**Dr. Augustin Neumann OSA:
K dějinám husitství na Mo-
ravě. Cena brož. 25 K.**

**Dr. Alois Musil: Křesťanské
církvě dnešního Orientu.
Cena 20 K.**

Zašle

každý knihkupec nebo

VELEHRAD,

**nakladatelství dobré knihy
v Olomouci**

Dr. M. Laros:

Zde je evangelium pro dnešek

Otázky a odpovědi.

Díl I.

obsahuje kázání na všechny neděle a svátky od první neděle adventní až do 6. neděle po velikonocích. Přeložil dr. Jan Strakoš. Str. 228. Cena brož. K 25.

Díl II.

obsahuje kázání od Letnic do 24. neděle po sv. Duchu. Přeložil dr. Fr. Kopečný. Str. 216. Cena brož. K 25.

Úspěch knih Larosových spočívá právě v tom, že ví, jak je moderní člověk vzdálen životu Církve, její víry a nauky, od té doby, co jej stále a stále vlažnější pokolení odtrhla od živého pramene a dala mu jako náhradu bytí z druhé ruky, cosi automatického. Ve slovech tohoto kněze najdeme ještě sílu, která pochází jenom z Pravdy. Nadčasová platnost evangelia je vycítěna tak jemně, že jsou už předem odstraněny mnohé námitky, které by povyk rozbouřeného a zmateného, sebe ohlušujícího svědomí mohl vznést a jistě též vznáší. Vzdálenost duše lidské od slova Božího jest překlenuta rozumem, který na straně lidské kotví v bídě doby přítomné, pokud se právě na tuto bídu díváme jako na Bohem danou. *Dr. F. Schäfer.*

Zašle

V E L E H R A D,
nakladatelství dobré knihy
v Olomouci,
a každý knihkupec.

O. F. Babler (přel.): Duše Kristova. Cena brož. 8 K, váz. 15 K.

Dr. M. S. Braitto: Ježíš Kristus. Cena 12 K.

Dr. M. S. Braitto: Život. Cena 25 K.

Dr. M. S. Braitto: Kristus je náš život. Cena 9 K.

Dr. M. S. Braitto: Za příkladem svého Velekněze. Cena 9 K.

Dr. Fr. Cinek: Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku. Díl I. až IV. Cena váz. 200 K.

Dr. F. Cinek: Velehrad víry. Cena brožov. 50 K, váz. 60 K.

Dr. R. Col: Biblická hermeneutika. Cena 22 K.

Gabriel Paláu: Katolík činem. Přel. J. Vraštil. Cena 7.20 K.

E. Soukup: Mluvil v podobstvích. Cena brožov. K 50, váz. 60 K.

Antonín Špale: Kniha Poutníková, 2 díly. Cena brož. 150 K, váz. 200 K.

Dr. O. Tauber: Sektářství u nás. Cena 2 K.

Fr. Tomášek: Život dítěte v milosti posvěcující. Cena 10 K.

Fr. Tomášek: Eucharistická metoda náboženského vyučování. Cena 23 K.

Zašle:

VELEHRAD, nakladatelství dobré knihy v Olomouci a každé knihkupectví.